

ДЕПАРТАМЕНТИ ДАВЛАТИИ ИМА

**ГУЗОРИШ
ДАР БОРАИ ВАЗЬИ ҲУҚУҚИ ИНСОН
ДАР
ТОЧИКИСТОН
ДАР СОЛИ
2005**

**8 Марти с. 2006
нашр шудааст**

Тоҷикистон як давлати худкомаест, ки ҳаёти сиёсиашро раисиҷумхур Эмомали Раҳмонов ва гурӯҳи атрофиёни ба ў содик тасаллут кардаанд. Аҳолии кишвар 7,1 миллион аст. Кишвар дорои Конститутсия ва соҳтори сиёсии бисёрҳизбӣ мебошад, vale дар амал демократия дар он суст инкишоф ёфтааст. Интихоботи парламентӣ, ки моҳи феврал баргузор гашта буд, ба меъёрҳои байналхалқӣ ҷавобгӯ набуд, vale, ба ин нигоҳ накарда, он як қадаме ба пеш буд, ки дар натиҷа баъзе номзадҳои аҳзоби мухолиф тавонистанд дар парламенти кишвар ҷой гиранд. Пас аз беҳбудиҳои ҷандинсолаи баъди анҷомёбии ҷанги шаҳрвандии солҳои 1992 – 1997 ниҳоят дар сар то сари кишвар сулҳу субот барқарор гардид.

Дастовардҳои Ҳукумат дар соҳаи ҳуқуқи инсон ноҷиз буд. Коррупсия ҳамоно барои гузаронидани ислоҳоти демократӣ ва иҷтимоӣ садди роҳ мегардад. Оид ба поймолкуни ҳуқуқи инсон маълумоти зерин дастрас гардидааст:

- Махдуд кардани ҳуқуқи шаҳрвандон барои табдили Ҳукумат;
- Шиканҷаву озори маҳбусон ва дигар шаҳрвандон аз ҷониби ниҳодҳои амниятӣ;
- Тахдид, тамаъҷӯй ва озори шаҳрвандон аз ҷониби ниҳодҳои амниятӣ;
- Бе ҷазо мондани ниҳодҳои амниятӣ;
- Боздошти тӯлонии қабл аз мурофиаи судӣ;
- Мушкилиҳо дар боздиҳи маҳбусҳо аз ҷониби пайвандон ва муҳофизонашон;
- Дастрас намудани маълумот аз боздоштиҳудагон зери шиканҷа, ки он баъдтар дар мурофиа ҳамчун далел истифода мешавад;
- Шароити вазнин ва ба ҳаёти инсон хатарноки маҳбасҳо;
- Махдуд кардани имконияти боздиҳи нозирони байналхалқӣ аз маҳбасҳо;
- Гайриқонунӣ мустариҷ кардани айбдоршавандагон аз кишварҳои дигар бо иштироки руирости Тоҷикистон;
- Маҳдудиятҳо дарозодии сухан ва матбуот;
- Маҳдудиятҳо дар озодии дин, баҳусус барои занҳо;
- Ба қайд нағирифтани аҳзоби сиёсии мухолифин;
- Ба ҳабс гирифтани намояндагони мухолифини сиёсӣ, аз ҷумла рӯзноманигорон;
- Таъқиби созмонҳои ғайриҳукуматии байналхалқӣ (СҒБ); эҷоди мушкилиҳо барои номнавис кардан ва гирифтани раводид;
- Ҳушунат алайҳи занон ва поймолкуни ҳуқуқи онҳо;
- Одамрабоӣ;
- Истифода аз меҳнати кӯдакон ва меҳнати иҷборӣ.

Дар мубориза бар зидди одамрабой Ҳукумат якчанд иқдоми мусбӣ пеша кардааст. Дар тӯли ин сол он барои баргардонидани ҷабрдидағон ба ватан бо мамолики дигар ҳамкорӣ карда, төъдоди хукмҳои судӣ ба муқобили одамрабоёнро ба маротиб зиёд намудааст.

Эҳтироми ҳуқуқи инсон

Банди 1. Эҳтироми даҳлнапазирӣ инсон, аз ҷумла озод будани ўаз хавфи:

а) Куштори худсарона ва ғайриқонунӣ

Дар муддате, ки гузориш фаро мегирад, оид ба кушторҳои ғайриқонунӣ ё худсаронаи шаҳрвандон аз ҷониби Ҳукумат ва ниҳодҳои он ҳеҷ маълумоте нарасидааст.

Ҳодисаҳои марги одамон дар натиҷаи таркиши минаҳо дар сарҳади Ӯзбекистон ба қайд гирифта шудаанд: аз ҷумла оид ба марги 80 нафар шаҳрвандони ғайринизомиву сарҳадбонон маълумот дастрас гардидааст. Ба хотири пешгирий аз марги инсонҳо ва дигар ҳодисаҳои нохуш Ҳукумат дар тӯли ин сол ҳамкории худро бо созмонҳои байналмилалӣ барои аз минаҳо тоза кардани сарҳади кишвар бо Ӯзбекистону Афғонистон давом додааст.

б) Бедарак гум шудан

Дар ин муддат оид ба ҳодисаҳои бедаракшавии одамон, ки оҳанги сиёсӣ дошта бошад, маълумоте нарасидааст.

в) Шиканча ва дигар намуди ҷазову муносибати ваҳшиёна, ғайриинсонӣ ва таҳқиромез

Агарчанде қонун чунин аъмолро манъ мекунад, вале феълан оиди истифодаи онҳо аз ҷониби кормандони ничодҷои амниятии кишвар хабарҳо расидааст.

Дар тӯли ин сол дар кишвар истифодаи шиканча вучуд дошт. Кормандони мақомоти қудратӣ, баҳусус кормандони Вазорати умури дохила, ба хотири ба даст овардани далелҳои зарурӣ ҳангоми бозпурсӣ мунтазам аз лату қӯб, хушунати шаҳронӣ ва садамоти барқӣ (электрошок) истифода мебурданд. Ҷандин касоне, ки ба мансубият ба ташкилоти сиёсии экстремистии исломии Ҳизб-ут-Тахрир гумонбар шуда буданд, аз лату қӯбу шиканча дар маҳбас шикоят карданд (ниг. банди 1.г. ва 2.б.).

Лату кўб ва муносибати бад дар маҳалҳои ҳабси пешакӣ низ як ҳодисаи маъмул буда, Ҳукумат нисбати гунаҳкорон ниҳоят кам чора дидааст. Ёрибек Иброҳимов бо тахаллуси «Шайх» ва Муҳаммадзурӣ Исқандаров изҳор доштанд, ки дар маҳбас кормандони милитсия онҳоро мезаданд ва нисбаташон электрошокро истифода мебурданд. Нозирони Кумитаи Байналмилалии Салиби Сурҳ имкон пайдо накарданд, то шикоят оиди истифодаи шиканча нисбати ин ду нафар ва амсоли онҳоро тафтиши кунанд. Ҳукумат низ нисбати ин қазия ҳеч гуна тафтиши расмӣ оғоз накардааст. Дар ноҳияҳои ҷанубии қишинвар аз шаҳрвандон оид ба таҳқири озори сарҳадбононе, ки бо нашъаҷаллобӣ машғуланд, шикоятҳои зиёде расидаанд.

Шароити маҳбасҳо ва марказҳои ислоҳотӣ

Шароити маҳбасҳо вазнин ва барои ҳаёт хатарнок буд. Маъмулан дар зиндонҳо төъдоди маҳбусон аз меъёр зиёд буд ва онҳоро дар шароити ғайрисанитарӣ нигоҳ медоштанд. Беморӣ, баҳусус қасалии сил, ва гуруснагӣ аз мушкилоти асоси ба ҳисоб мераванд. Маълумоте ҳаст, ки гӯё қариб 160 нафар маҳбус аз bemorӣ ва гуруснагӣ ба ҳалокат расидаанд.

Барои кормандони сабиқи вазоратҳои қудратӣ, минҷумла, умури дохила, амният ва артиш, маҳбаси маҳсусе вучуд дорад, ки шароити он нисбат ба дигар маҳбасҳо беҳтар аст.

Дар моҳи август маҳбусони яке аз зиндонҳои ш. Қурғонтеппа чун нишони эътиroz аз таъйиншавии Иззатулло Шарипов ба мансаби ҷонишини вазири адлия оид ба низоми ислоҳотӣ даст ба ошӯб заданд ва ҳатто ҷанд тане аз онҳо ҳудкушӣ низ карданд. Маълумоте ҳаст, ки Шарипов аз наздикини раисиҷумхур буда, дар муносибат бо дигарон бераҳм аст.

Ҳукумат дарҳости Кумитаи Байналхалқии Салиби Сурҳро барои озодона ва бемамониат ворид гаштан ба маҳбасҳои зери назорати Вазорати адлия қарордошта, аз ҷумла, ба марокизи ҳабси пешакӣ, рад кард. Кумитаи Байналхалқии Салиби Сурҳ то охир сол гуфтушуниди худро бо Вазорати адлия барои барқарор кардани ҳуқуқи озодона даромадан ба ҳамаи маҳбасҳо давом дод. Вазорати адлия ба миссияҳои дипломатии ҳориҷӣ имконияти маҳдуми ворид гаштан ба маҳбасҳо ва марокизи ҳабси пешакиро муҳайё намуд. Ҳамчунин ба як гурӯҳи муайянӣ созмонҳои ғайригукуматии магаллӣ низ имконияти маҳдуми воридшавӣ ба маҳбасҳо дода шуд, то онҳо тавонанд барномаҳои башардӯстонаи худро идома диханд.

г) Боздошт ва ҳабси худсарона

Боздошт ва ҳабси худсарона ҳанҳӯз ҳам чун як мушкилии ҷиддӣ боқӣ мемонад. Қонуни қишинвар барои боздошти тӯлонии қабл аз мурофиаи судӣ

имкон медиҳад. Имконияти маҳдуд кардани ҳуқуқи прокуратура ва милиса барои боздошти шаҳрвандон хеле кам аст.

Роли милиса ва ниҳодҳои амниятӣ

Вазоратҳои умури дохила, амният ва мудофиа масъулияти амнияти дохириро ба ўҳда доранд. Вазорати умури дохила бештар барои нигаҳдории тартиботи ҷамъияти, Вазорати амният барои разведка ва Вазорати мудофиа барои бехатарии ҳарбӣ ҷавобгу мебошанд. Агарчанде расман Вазорати мудофиа барои пешгирии ҳатари беруна пешбинӣ шудааст, вале имкон дорад, ки қувваҳои он барои ҳалли мушкилоти ҷиддии дохилӣ низ истифода бурда шаванд.

Бечазо мондани кормардони ниҳодҳои қудратӣ ҳанӯз ҳам мушкилии ҷиддист ва онҳое, ки гуноҳ кардаанд, аҳёнан ба ҷавобгарӣ қашида мешаванд. Ҳукумат эътироф кардааст, ки милиса, артиш ва қувваҳои амниятӣ гирифтори фасод ё худ коррупсия шудаанду шаҳрвандони ҷабрдида аз тарси қасос ҳомуширо пеша мекунанд. Вале, ба ин нигоҳ накарда, якчанд ҳолатҳои қонунвайронкуни мансабдорон дар ин сол зери таҳқиқ қарор гирифтанд ва аз рӯи онҳо парвандаи чиной кушода шуд. Масалан, моҳи июн аз болои 19 нафар афсарони Вазорати мудофиа дар вилояти Суғд барои сӯйистифода аз ҳуқуқ ва нӯҳ вайронкуни дигари кодекси ҷиноятӣ парвандаи ҷиноятӣ кушода шуд. Расман, ҷабрдиагон метавонанд аз болои кормардони милиса, ки ба онҳо ҷабр кардаанд, ба сардорашон шикояти ҳаттӣ пешниҳод кунанд. Ҷабрдиагоне, ки қазияи худро дастраси васоити аҳбори умум мегардонанд нисбати онҳое, ки ин корро намекунанд, имкони зиёдтари дарёфтиadolatро доранд.

Кормардон, ағлабан, барои соҳиби вазифаи баландтар гаштан ба сардорони худ пора медиҳанд. Кормардони Бозрасии давлатии автомобилий автомашинаҳоро қарор дода, ронандагонашонро барои вайронкуни ҷоидай ҳаракати роҳ ғайрирасмӣ ҷарима меандозанду сипас онро ба киссаи худ мезананд.

Боздошт ва ҳабси шаҳрвандон

Милиса метавонад шаҳрвандонро ба мӯҳлати то 72 соат бе ордери ҳабс боздошт кунад. Прокурор ҳуқуқ дорад шаҳрвандонро то 10 рӯз бе пешниҳоди айнома ба ҳабс гирад. Ҳар дуи ин талабот дар амал риоя карда мешуд.

Боздоштшудагон ба вакили ҳимоя дастрасӣ доранд, вале одатан ин вакilon, ки аз ҷониби давлат таъйин карда мешаванд, ҳангоми мурофиа манфиати давлатро ҳимоя мекунанд. Агар маҳбус мабодо вакили ҳимоя талаб накунад, мансабдорон ба ин вайроншавии ҳуқуқи ў аҳамият намедиҳанд. Барои тасдику баррасии пешакии айнома ё қарори боздошти

шахрванд дар суд ҳеч гуна талабот вучуд надорад. Агарчанде баъзан маҳбусони чиной то оғози мурофиаи судӣ шартан озод карда шуда, дар манзили доимиашон иқомат мекунанд, vale таҷрибаи ба кафолат супурдани боздоштшудагон ба низом дароварда нашудааст. Ин нафарон забонҳат медиҳанд, ки то охири мурофиа маҳалли иқоматашонро тарк намекунанд.

Тибқи қонунҳои мавҷуда аъзои оилаи маҳбусон танҳо баъд аз бароварда шудани қарори суд ҳақ доранд бо онҳо воҳӯранд. Ҳукуматдорон баъзан дарҳости вакилони ҳимоя ва аъзои оилаи боздоштшудагонро барои дидорбинӣ рад менамуданд. Бисёрии боздоштшудагонро дар милиса бе пешниҳоди расмии айбнома ва бидуни алоқа бо дунёи беруна барои мӯҳлатҳои тӯлонӣ нигаҳ медоштанд.

Дар баъзе ҳолатҳо кормандони ҳадамоти бехатарии Вазорати умури дохила ва Вазорати амният шаҳрвандонро бе пешниҳоди ордери ҳабс боздошт намуда, дар мӯҳлати дар қонун муайяншуда ба онҳо айбнома пешниҳод намекард. Шахсони аз маҳбас озодшуда аксаран шикоят менамуданд, ки онҳоро лату кӯб мекарданд ва шиканҷа медоданд (ниг. банди 1.в).

Ҳукумат барои ҳабси одамон ҳамеша баҳона меёфт, vale дар баъзе мавридиҳо ин баҳонаҳо қалбакӣ буданд ва ё барои зиндонӣ кардани рақибони сиёсӣ «аз пашиша фил соҳта мешуд». Бо мақсади кушодани чиноятҳои нотамом кормандони милиса одамони бегуноҳро боздошт мекарданду ба гарданашон гуноҳҳоеро бор мекарданд, ки онҳо содир накардаанд.

Ҳарчанд, шумораи аниқи маҳбусони сиёсӣ маълум нест, vale дар давоми сол Ҳукумат чандин рақибони сиёсии худро зиндонӣ кардааст.

Муҳаммадрузӣ Исқандаров, раиси Ҳизби демократи Тоҷикистон ва собиқ сарвари Тоҷикгаз, пас аз боздошт шуданаш дар моҳи декабри соли гузашта дар Маскав, моҳи апрели соли ҷорӣ ба таври ғайриқонунӣ ба мамлакат оварда шуд. Исқандаров ба вайрон кардани ҳашт моддаи кодекси чиноии Тоҷикистон айбдор карда шуд, аз чумла ғоратгарӣ, терроризм, ғайриқонунӣ нигоҳ доштани яроқ, бе иҷозат нигоҳ доштани муҳофизони шаҳсӣ ва дуздии моликияти давлатӣ. Бо дарҳости Прокурори генералии Тоҷикистон ҳукуматдорони Русия Исқандаровро ба ҳабс гирифтанд, vale далелҳои пешниҳодшударо барои мустарид кардани ў ба ватанаш нокифоя шумурданд. З апрел Прокурори генералии Русия дарҳости истироди Исқандаровро рад карда, уро аз маҳбас озод намуд. Вале пас аз ин Исқандаров аз ҷониби шахсони номаълум дуздида шуду 26 апрел бошад Прокурори генералии Тоҷикистон дар Душанбе дар маҳалли боздошти пешакӣ будани ўро эълон кард. Талаби Исқандаров барои додани имконияти фаврии воҳӯрдан бо вакили ҳимоя ва наздиқонаш рад карда шуд (ниг. банди 1.д.). Исқандаров хабар дод, ки ҳангоми дар маҳбас буданаш ўро бо электрошок шиканҷа доданд ва ба баданаш дору гузарониданд. Суд Исқандаровро ба мӯҳлати 23 сол аз озодӣ маҳрум намуд. Агарчанде

Искандаров ба Суди Олии Тоҷикистон шикоят карда бошад ҳам, vale то ба охири сол таърихи дигар баромадани шикояти ў маълум набуд.

Ҳамчунин иттилооте мавҷуд аст, ки Ҳукумат намоянданагони дигар аҳзоби сиёсии мухолифро низ ғайриқонунӣ зиндонӣ кардааст.

Бино ба маълумоти васоити аҳбори умум, таҳминан 99 нафар аъзои Ҳизбут-тахрир ба ҳабс гирифта шудаанд. Төъдоди маҳбусоне, ки чинояташон бо узвияти онҳо ба ташкилоти сиёсии экстремистии манъшуда алоқамандӣ дорад, номаълум аст (ниг. банди 1.в. ва 1.б.).

Пас аз интихоботи парлумонӣ ҳукуматдорон ду узви Ҳизби наҳзати исломии Тоҷикистонро бо ҷурми он, ки онҳо ба намоянданагони комиссияи интихоботӣ дагалӣ кардаанд, ба ҳабс гирифтанд. Яке аз онҳо озод карда шуд, vale дигарӣ, Сайфиддин Файзов, ба авбошӣ, тӯҳматчигӣ, извогарӣ ва барқасд ба дигарон зарар расонидан гунахкор дониста шуда, моҳи ноябр ба мӯҳлати чор сол аз озодӣ маҳрум карда шуд. Файзов ин айбҳоро рад намуда, изҳор дошт, ки онҳо асоси сиёсӣ доранд. Ҳизби наҳзати исломӣ шикоят пешниҳод кард, vale то ба охири сол ҳеч пешравие дар ин қазия дигар намешуд.

Қонун иҷозат медиҳад, ки пас аз эълони айбнома айбдоршаванда то 15 моҳ дар маҳалли ҳабси пешакӣ нигоҳ дошта шавад. Се моҳи аввал ин кор бо иҷозати прокуратураи ноҳиявӣ сурат мегирад. Се моҳи дигар ин ҳуқуқ ба прокуратураи вилоятӣ дода шудааст. Пас аз ин танҳо Прокурори генерали метавонад барои дар маҳбас нигоҳ доштани айбдоршаванда иҷозат бидиҳад. Дар давоми сол ин қоида дар амал риоя карда мешуд. Вале мабодо агар айбдоршаванда ҳуқуки худро надонад, Ҳукумат метавонад ин қоидаро риоя нақунад.

Собиқ раиси Очонсии давлатии назорат аз болои ҳаракати ғайриқонуни маводи мухаддар генерал Гаффор Мирзоев аз моҳи августи соли 2004 дар маҳалли ҳабси пешакӣ нигаҳ дошта мешуд. Мирзоев бо ҷурми күштор, ғайриқонунӣ нигоҳ доштани муҳофизон ва ярок, ғайриқонунӣ ҳусусӣ гардонидани моликияти давлатӣ ва дигар чиноятаҳои иқтисодӣ айбдор карда мешуд. Коршиносон дар он ақидаанд, ки ин қазия асоси сиёсӣдорад, агарчанде аксар Мирзоевро ҳмчун як амалдори фосид ва эҳимолан ба нашъаҷллобӣ мутааллиқ мешиносанд.

Агарчанде пас аз анҷоми ҷангӣ шаҳрвандӣ Ҳукумат соли 1998 ду маротиба авфи умум эълон намуда буд, vale бино ба таҳмини сарчашмаҳои маҳаллий ва байналмилалӣ анҷариб 300 нафар аз ҷангварони собиқ Иттиҳоди мухолифини тоҷик то ба ҳол дар ҳабс нигоҳ дошта мешаванд. Ҳукумат ин ҷангваронро ба содир намудани чиноятаҳои ниҳоят вазнин ҳангоми ҷанг айбдор намуда, онҳоро чиноятаҳор мешуморад. Моҳи ноябри соли 2004 як қатор парвандаҳои собиқ ҷангварони мухолифин, ки ба авфи умум шомил нагашта буданд, аз сари нав баррасӣ гаштанд. Дар натиҷа як қисми ин маҳбусон озод карда шуданд, агарчанде, ки төъдоди асосии онҳо ҳамоно дар зиндон боқӣ монд.

д) Рад кардани талаби мурофиаи судии озод ва одилона

Агарчанде қонун низоми судиро озод ва мустакил эълон кардааст, vale дар амал ҳокимияти икроия ва доираҳои чиной ба суду судяҳо фишор меоварданд. Коррупсия ва бесамарии фаъолияти судҳо ҳамчун проблема бокӣ мемонд.

Ба Президент ҳуқуқ дода шудааст, ки бо пешниҳоди Парламент судяҳо ва прокурорҳоро таъйин ва сабуқдуш кунад. Судяҳои шаҳриву ноҳиявӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ, ба шакли умум, камтаҷриба буданд ва ба адабиёт ва дигар маъхазҳои таълими ҳуқуқӣ дастрасии хуб надоштанд. Сатҳи пасти маоши судяҳо ва прокурорҳо сабабгори ба пораҳӯрӣ даст задани онҳо гаштааст, ки ин як ҳодисаи маъмулист.

Маърузачии маҳсусии СММ ба нобаробарии тақсими қудрат байни прокурорҳо ва судяҳову ҳуқуқшиносон ишора карда, зикр намуд, ки прокурорҳо метавонанд мустақилона тағтишотро оғоз намоянд ва ё садди роҳи икроиши қарори суд гарданд, ки ин воқеъбинона ва одилона гузаштани ҷараёни мурофиаи судиро зери шубҳа мегузарад.

Низоми судии қишвар аз додгоҳҳои ноҳиявӣ, шаҳрӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ иборат аст. Дар баробари ин судҳои иқтисодиву ҳарбӣ низ дар ҳамин тартиб вучуд доранд. Аз рӯи қарори суди сатҳи поёнӣ ба суди сатҳи болотар шикоят кардан мумкин аст. Суди конститутсионӣ шикояти шаҳрвандонро дар бораи вайрон кардани ҳуқуқи конституисиониашон дидар мебарояд.

Дар тӯли ин сол Ҳукумат иқдоме пеш гирифт то вазъи умумиро дар ин соҳа беҳтар қунад. Ба хотири тоза кардани сафи кормандони системаи судӣ вай ҷанде аз ашаддитарин судяву прокурорҳои пораҳурро дастгир намуд. Дар ин байн се тан аз судяҳои боздоштшуда ҷазо диданд, vale ягон нафар аз прокурорҳо маҳкум карда нашуд.

Ҷараёни додрасӣ (мурофиаи судӣ)

Мурофиаҳои судӣ ба шакли кушода ва бо иштироки вакiloni маҳкама сурат мегиранд, ба истиснои ҳолатҳое, ки бо масоили амнияти қишвар ва ҳимояи ҳуқуқи ақаллиятҳои миллӣ вабастаанд. Агарчанде аз рӯи қонун парванда бояд дар давоми 28 рӯзи пас аз расидан ба додгоҳ ба мурофиаи судӣ бароварда шавад, vale аксари онҳо моҳҳои дароз баррасӣ намегардиданд (ниг. банди 1.г.). Аз рӯи қонун вакiloni ҳимоя бояд аз ҳисоби давлат таъйин карда шаванд, vale дар амал боздоштшудагон ағлабан сари вақт бо вакили ҳимоя таъмин намегардиданду дар баъзе ҳолатҳо умуман имкони гирифтани ягон хел машварати ҳуқуқӣ надоштанд.

Масъулияти гузарониаднаи ҳама гуна тафтишоти парвандаи ҷиноятӣ ба дӯши прокурорҳост. Мувофиқи қонун, ҳам айбдоршаванда ва ҳам вакили ҳимояи ў ҳақ доранд бо ҳама далелҳои ҷониби айбдоркунанда шинос шаванд, то имкон дошта бошанд, ки онҳоро рад кунанду далелҳои худро пешниҳод кунанд. Ҳеч кас аз ҳаққи шаҳодат додан маҳрум нест ва аслан ҳама шоҳидон баробар ба эътибор гирифта мешаванд.

Маъмурони Вазорати адлия мегуянд, ки айбдоршавандагон аз «презумсияи бегуноҳӣ» бархурдоранд ва ин новобаста ба бетағиҳир мондани қонуни замони шуравӣ аст, ки он гумонбарро бештар гунаҳкор меҳисобид, на бегуноҳ. Дар амал бошад пешниҳоди айбнома маъни онро дошт, ки давлат ба гунаҳкор будани айбдоршаванда боварӣ дорад ва намояндағони он қабл аз мурофиаи судӣ дар бораи гунаҳкор будани гумонбар изҳорот пахш мекарданд. Қонун барои апелятсия ба айбдоршаванда иҷозат медиҳад, vale дар амал кам андар кам ҳолатҳое буданд, ки шикоят аз болои қарори суд натиҷаи мусбӣ дода бошад. Бино ба маълумоти васоити ахбор тақрибан дар 50 фисади ҳолатҳо айбдоршавандагон аз болои ҳукми суд шикоят кардаанд, vale танҳо 10-15 фоизи ин шикоятҳо ҳалли мусбии худро ёфтаанд.

«Ҳукуқи назорат», ки қонун муҳайё кардааст, ба ҳукуматдорон имкон медиҳад, то парвандаҳоро, баҳусус парвандаҳои ҷиноиро, пас аз анҷоми мӯҳлати шикоят, маротиби беохир аз сари нав дида бароянд ва таҳқиқ кунанд. Тафтишоти нав аз ҷониби президиуми додгоҳ гузаронида мешавад. Прокурори генералий ва ҷонишинонаш ҳақ доранд ба қарори суд эътиroz баён кунанду онро беэътибор созанд, ки дар натиҷа президиум ё суди сатҳи болотар маҷбур мешаванд ин парванدارо аз сари нав тафтиш ва баррасӣ кунанд.

Прокуратураи генералий аз ин ҳукуқи худ барои бекор кардани ҳукми Суди Олии Тоҷикистон дар мавриди Ҷумъабой Толибов истифода бурд (ниг. банди 2.а.). Ин дафъа низ Суди Олий қарори худро дигар накард ва 16 декабр ҳукуматдорон маҷбур шуданд, ки Толибовро озод кунанд.

Аз рӯи қонун прокурорҳо ҳукуқ доранд дар мурофиаҳои судии байни шахсони алоҳида, ки дар онҳо манфиати давлат ҳимоя карда намешавад, ҳамчун яке аз ҷонибҳо иштирок кунанд. Ба ин хотир дар Прокуратураи генералий барои назорат аз болои «дуруст» ҳал шудани чунин парвандаҳо шӯъбаи маҳсусе амал мекунад. Ба ин нигоҳ накарда, дар муддати фарогирии ин гузориш, ягон маълумоте оиди истифодаи ин ҳукуқ аз ҷониби прокурорҳо нарасидааст.

Судҳо маъмулан далелҳоеро, ки зери шиканҷа ва лату кӯб ба даст оварда шудаанд, ба эътибор мегиранд. Ҳолатҳое, ки судҳои ҳарбӣ парвандаҳои ғайринизомиро баррасӣ кунанд, бисёр кам ба ҷашм мерасанд. Дар ин маврид шаҳрвандон аз ҳама он ҳукуке, ки дар судҳои гражданий доранд, бархурдор мебошанд. Чунин мурофиаро судияи ҳарбӣ ва ду нафар афсарони хизматчӣ мебаранд.

Маҳбусони сиёсӣ

Маълумоти расмӣ оид ба төъдоди маҳбусони сиёсӣ дар зиндонҳои мамлакат ниҳоят кам расидааст.

26 апрел, пас аз панҷ моҳи мурофиаи пӯшида, Суди Олӣ собиқ вазири умури дохила Ёқуб Салимовро бо ҷурми хиёнат ба ватан ба муддати 15 сол аз озодӣ маҳрум кард.

Рустам Файзиев, ҷонишени раиси ҳизби ба қайд гирифтана шудаи «Тараққиёт» барои таҳқир ва тӯҳмати Президент дар мактубаш, рӯзи 28 июн ба муддати панҷ сол зиндонӣ шуд. 25 август суд сармуҳаррири рӯзномаи «Нерӯи сухан» Муҳтор Бокизодаро ба ду соли меҳнати ислоҳотӣ ҳукм кард. Дар моҳи июн Низомиддин Бегматов, раиси Ҳизби сосиал-демократи Тоҷикистон дар ноҳияи Ҷаббор Расулов ба муддати як сол ва ҷонишени ў Насим Шукурев ба муддати шаш моҳ зиндонӣ шуданд.

6 октябр Суди Олии Тоҷикистон Муҳаммадрӯзӣ Исқандаровро ба мӯҳлати 23 сол аз озодӣ маҳрум кард. Дар қатори дигар гуноҳҳо Исқандаров ба дуздиҳани моликияти давлатӣ ба миқдори 470 ҳазор доллар ё худ 1.5 млн. сомонӣ ҳангоми сарвари Тоҷикгаз буданаш айбдор карда шуд. Аксари коршиносон дар он ақидаанд, ки иттиҳомоти дуздии моликият ва порагирий беасос нестанд, вале фаъолони созмонҳои маҳаллии ҳуқуқи инсон ва намояндагони муҳолифин даъво доштанд, ки аз дастгир ва зиндонӣ кардани Исқандаров бӯи сиёsat меояд ва мақсад аз он тарсонидани ҳарифони сиёсӣ аст.

Моҳи сентябр бо ҷурми ҳучум кардан ба дафтари ҳукumat Ёрибек Иброҳимов бо таҳаллуси «Шайх» ба 24 соли зиндон ҳукм карда шуд. Ба гуфтаи ҳукumatдорон фармони ҳучумро ба ў Исқандаров додааст. Иброҳимов гуноҳи худро ба гардан нағирифт ва изҳор дошт, ки ҳукumatдорон вайро шиканча дода пояшро шикастанд (ниг. банди 1.в.).

Ду нафар аз роҳбарони ҲНИТ, Шамсиддин Шамсиддинов ва Қосим Раҳимов, ки соли 2004 маҳкум шуда буданд, ҳанӯз ҳам дар зиндон мебошанд. Намояндагони ҳизб изҳор доштанд, ки ҳукми суд нисбати инҳо асоси сиёсӣ дорад ва мақсад аз он танҳо беобрӯ кардани ҳизб аст, на маҳдуд кардани озодии дин. Аммо коршиносони маҳалливу байналхалқӣ мегӯянд, ки ин ду парванда мисоли рӯшани он аст, ки чӣ тавр Ҳукumat метавонад бо ин роҳ ба муҳолифини сиёсии худ фишор оварад.

е) Даҳолати худсарона ба ҳаёти шахсӣ, оила, манзил ва мукотибаи шаҳрвандон

Қонун чунин аъмолро манъ мекунад ва, агарчанде кормандони милиса якчанд маротиба ба ин кор даст заданд, вале дар маҷмӯъ Ҳукumat ин қоидаро риоя мекард.

Тибки қонун кормандони милиса ҳуқуқ надоранд, ки бе ичозати прокурор ба манзили шахсии шаҳрвандон дароянду онро кофтуков кунанд, ба истиснои ҳолатҳое, ки таъхир метавонад амнияти кишварро ҳалалдор кунад. Дар сурате, ки корманди милиса манзили касеро бе ичозати пешакӣ кофтуков намуд, вай бояд дар муддати 24 соат аз ин рафтари худ ҳатман прокурорро огоҳ созад. Дар амал кормандони милиса ин қонунро тез-тез вайрон намуда, ҳуқуқи даҳлопазирии ҳаёти шахсии шаҳрвандонро поймол мекарданд. Нисбати ин рафтторҳои ғайриқонуни кормандони милиса ягон хел тафтишоти мустақил бурда намешавад.

Агарчанде қонун назорати мукотиба ва гуфтугӯи шахсии шаҳрвандонро ичозат намедиҳад, vale Ҷӯҳимоли комил аст, ки Ҳукуматдорон дар баъзе ҳолатҳо ба ин кор даст мезананд.

Пайвандони аъзои гурӯҳи сиёсии исломии экстремистии Ҳизб-ут-тахрир шикоят намуданд, ки дар милисаҳона онҳоро мезаданд ва бо онҳо муомилаи дурушт мекарданд (ниг. бандҳои 1.в.; 1.г. ва 1.б.).

Кормандони Вазорати умури дохила бо мақсади ситонидани далелҳои зарурий аз боздоштагон аъзои оилаи онҳоро таъқиб мекарданд ва ё метарсониданд (ниг. банди 1.в.).

Банди 2. Эҳтироми озодиҳои шаҳрвандӣ, аз ҷумла:

а) Озодии сухан ва матбуот

Қонун озодии сухан ва матбуотро кафолат медиҳад, vale дар амал Ҳукумат ин озодиҳоро маҳдуд мекард.

Шахсоне, ки бо сиёсати Ҳукумат розӣ набуданд бо ҳарроҳ тарсонида мешуданд, то натавонанд озодона ҳукуматдоронро танқид кунанд. Таъқиботи Ҳукумат баҳусус ҳангоми интиҳооти парламентии моҳи феврал саҳт шуда буд. Соҳибкоронеро, ки Ҳукуматро танқид мекарданд, бо баргашта гирифтани литсензияшон метарсониданд. Қабл аз интиҳобот Ҳукумат аҳзоби сиёсии мухолифро аз минбари телевизион маҳрум намуд ва якчанд рӯзномаҳоеро, ки оппозитсионӣ ҳисоб меҳӯрданд, баст.

Аз 99 аъзои Ҳизб-ут-тахрир, ки дар давоми сол зиндорӣ шуда буданд, аксарият ба гуноҳи даъват ба барҳам додани соҳти конституционии Тоҷикистон ва паҳн кардани адабиёти мамнӯъ айбордor шудаанд.

Гарчанде васоити ахбори оммаи мустақил дар ин давра фаъол буданд, vale Ҳукумат бо ҳарроҳ онҳоро метарсонд ва таҳти назорати худ мегирифт. Дар давоми сол Ҳукумат назорати худро аз болои васоити ахбор боз ҳам пуркуvvattар кард. Ба ақидаи нозирони байналхалқӣ ва гуруҳҳои омӯзиши вазъи васоити ахбор ин ҳама тағиироти манғӣ як қисме аз сиёсати Ҳукумат

барои пурзӯр намудани қудрат дар арафаи интихоботи президентии соли 2006 аст. Ҳукумат барои таъсиси воситаҳои ахбори нав литецензия надод.

Дар мамлакат төйдоди зиёди рӯзномаву маҷалла ва радиову телевизионҳои хусусӣ ва ҳамчунин шаш телевизиони ҳукуматӣ фаъолият мекунанд. Аз 18 ширкати телевизионии хусусӣ танҳо як шумораи ниҳоят камашон воқеан ҳам мустақил буданд, ки онҳо ҳам на ҳамеша бетаваққуф фаъолият мекарданд. Дар давоми ин сол Вазорати адлия танҳо як рӯзномаи сиёсии «Миллат» ва бюллетени ҳукуматии «Набзи Ҳовар»-ро ба қайд гирифт. Дар маҷмуъ дар давоми сол 8 рӯзнома аз қайди Вазорати адлия гузаштанд, вале дигарон ҳама ғайрисиёсӣ буданд. Дархостҳои дигари қайди рӯзномаҳо, аз ҷумла рӯзномаи «Имрӯз», рад карда шуданд.

Аксари рӯзномаҳои оппозиционӣ бино бар фишори Ҳукумат фаъолияти ҳудро қатъ карданд. Моҳи сентябр канали дуввуми телевизиони давлатӣ – Сафина, ба кор шурӯъ намуд. Васоити ахбори оммаи хориҷӣ, аз ҷумла барномаҳои радио ва телевизиони Русия, озодона фаъолият менамуданд. Дар давоми сол созмони байналхалқии Интерньюс мушкилоти сабтином шудан дошт ва дар натиҷа натавонист саривақт лоиҳаи таъсиси панҷ радиои ҷамъиятиашро анҷом дид (ниг. банди 4).

Ҳукумат аксарияти васоити ахбори чопӣ ва электрониро маблағузорӣ кардааст. Баъзе аз телевизионҳои мустақил студия ва таҷхизоти ҳудро барои пахши мавҷ доштанд, вале аксар барои фаъолияташон аз мавҷпахшкунаҳои ҳукуматӣ истифода мебурданд: новобаста ба ин Ҳукумат ба мазмuni барномаҳои онҳо даҳолат намекард.

Стантсияҳои радио ва телевизионии мустақил ҳанӯз ҳам ба таъқиботи маъмурӣ ва монеаҳои бюрократӣ дучор мешуданд. Журналистони алоҳида низ таъқибу таҳдид карда мешуданд ва дар баъзе ҳолатҳо Ҳукумат ин таҳдидоти ҳудро амалий ҳам кардааст. Ҳодисаҳои аз ҷониби шахсони номаълум таъқиб гардидани журналистон низ ба қайд гирифта шудаанд. 28 июл узви иттифоқи журналистони Тоҷикистон ва корманди Ҳукумати ноҳияи Айни вилояти Суғд Ҷумъабой Толибов барои рӯи чоп баровардани камбудихои дар ноҳия мавҷуда ва танқиди роҳбарони маҳалӣ, баҳусус прокурори ноҳия, зинданӣ шуд. Расман Толибов ба авбошӣ, ғайриқонунӣ ба манзили кас ворид шудан ва аз ҳадди ваколатҳои хизматиаш баромадан айбордор карда шуд, вале бино ба хулолсаи гурӯҳи мутахassisони Анҷумани миллии расонаҳои хабарии мустақили Тоҷикистон, сабаби ҳабси Ҷумъабой Толибов маҳз фаъолияти журналистиаш мебошад. Соли 2004 рӯзноманигор дар чанд мақолаи худ роҳбарияти ноҳияро танқид карда буд. 11 октябр Суди Олии ҷумҳурӣ қисман айби Толибовро инкор намуда, қарор баровард, ки ў фавран аз зиндан озод карда шавад, вале дафтари прокуратураи генералӣ ин қарорро бекор намуд. Прокуратураи генералӣ расман ҳуқуқ дорад, ки бо иншо намудани як шикояти иҷроиши қарори Суди Олиро боздорад.

Прокуратура ин корро кард, vale Суди Олӣ қарори худро дигар накард ва дар натича, 16 декабр ҳукуматдорон Толибовро аз зиндан озод карданд. Мухтор Бокизода, мухаррири рӯзномаи мустақили Нерӯи Сухан, барои ғайриқонунӣ истифода бурдани барқ барои фаъолияти чопхонаи Ҳазинаи дифӯз аз ҳуқуки журналистони Тоҷикистон, ба мӯҳлати ду сол ба меҳнати иҷборӣ маҳкум карда шуд, агарчанде одатан барои чунин гуноҳ ҷазои маъмурӣ медиҳанд. Рӯзномаи Бокизода ба ҳайси як манбаи танқидкунандай сиёсати Ҳукумат ва Президент шинохта мешуд. Ҳамчунин, дар қазияни сармуҳаррири рӯзномаи Рӯзи Нав, Раҷаби Мирзо, ки моҳи июляи соли 2004 аз ҷониби шахсони номаълум дар Душанбе дар назди хонааш лату қӯб шуда буд, ҳеч пешравие дида намешуд.

Ҳодисаҳои дигари таъқиби рӯзноманигорон низ ба қайд гирифта шуда буданд. Зинданӣ кардани журналист ба хотири тарсонидани дигарон, таҳдидҳои телефонӣ ё рӯбарӯ ҳангоми пурсишҳо дар прокуратура ва ё бевосита дар худи дафтари рузномаҳо, гузаронидани тафтиши интихобиву ғаразнок аз ҷониби нозирони андоз, назорати саҳти ҳамачонибаи рӯзномаҳо ва радиову телевизионҳои озод, аз ҷумла дубора ҳисоб кардани шумораи нашрия барои муайян кардани дурустии төъдоди воқеии чопшуда бо шумораи иҷозатдодашуда ва ғайра аз ҷумлаи ин таъқибот буданд. Агарчанде ин ҳама қазияи андоз аст, vale он бо мақсади таъқиби рақибони сиёсӣ низ истифода бурда мешуд.

Ҳукумат аксари корхонаҳои чопӣ ва мавҷпахшкуниро зери назорати худ қарор дода буд. Вазорати адлия таъйиноте гирифта буд, то созмонҳои ғайрихукуматиеро, ки дар оинномаашон фаъолияти табъу нашр доранд, сабти ном накунад. Моҳи январ Ҳукумат чопхонаи ҳусусии Кайҳонро, ки рӯзномаи Нерӯи Сухан дар он нашр мешуд, баст. Нерӯи Сухан яке аз он рӯзномаҳои озоди маъруфе буд (ҳамроҳ бо «Адолат», «Рӯзи Нав» ва «Одаму Олам»), ки ҳам чопхонаҳои ҳусусӣ ва ҳам чопхонаҳои ҳукуматӣ аз нашрашон даст кашида буданд. Нерӯи Сухан ва Одаму Одам ҳарду дар давоми ин сол тавонистанд танҳо як маротиба чоп шаванду ҳалос. Дигар рӯзномаҳои мустақил низ ҳамин гуна мушкилиҳо доштанд.

Ҳукумат додани литсензияи пахши мавҷро низ маҳдуд карда буд. Барои гирифтани чунин литсензия кас бояд ба Вазорати алоқа ва Комитети давлатии радиову телевизион муроҷиат кунад. Ҳукумат қонуни нави Оид ба радиову телевизионро аз тариқи муҳокимаи умум ва бо иловаи пешниҳодоти журналистон таҳия кард, vale ҳуди ҷараёни азnavнависӣ ҳеле тӯлонӣ сурат гирифт ва додани иҷозати фаъолият ба васоити аҳбори электронии нав, умдатан, мавқуф гузошта мешуд.

Дар арафаи интихоботи парлумонӣ ду телевизиони ғайрихукуматӣ – «Сомониён» дар Душанбе ва «Гули бодом» дар Конибодом баста шуданд. Пас аз анҷоми интихобот «Гули бодом» аз сари нав ба фаъолият шурӯъ кард, vale «Сомониён» (расман бо сабаби напардоxtани қарз) ҳанӯз ҳам хомӯш аст.

Бино ба ахбори журналистон, ҳукуматдорон дастрасии онҳоро ба иттилоот маҳдуд мекарданд ва ё «маслиҳат» медоданд, ки қадом хабарро ба мардум расонанду қадомашро не. Чӣ муҳаррирон ва чӣ рӯзноманигорон, ба хотири пешгирии мушкилот бо ҳукуматдорон, одатан ба ҳудсензура машғул буданд, зеро ҳодисаҳои таъқиб ва қуштори рӯзноманигорон дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ ҳанӯз аз ёди онҳо нарафтааст. Анҷумани миллии расонаҳои ҳабараии Тоҷикистон дар ҳамаи ҳисботи солонаи худ зикр мекард, ки мушкилии асосии рӯзноманигорон маҳдудияти дастрасӣ ба иттилоот мебошад. Дар ҷавоб Ҳукумат вазоратҳоро водор соҳт, то онҳо мунтазам конфронтҳои матбуотӣ гузаронанд, вале дар онҳо ташкилкунандагон ба ҳудтаърифкуни машғул шуда, аз саволҳои душвор мегурехтанд.

Тибқи қонун барои таҳқири Президент кас метавонад ба мӯҳлати то панҷ сол зиндонӣ карда шавад. Ҷонишини раиси ҳизби сабтином нашудаи Тараққиёт Рустам Файзиев барои таҳқири Президент ҷунин як ҷазори гирифт (ниг. банди 1.д.).

Латифи Ваҳҳоб, ҷонишини муҳаррири рӯзномаи Нерӯи Суҳан, барои мақолае, ки соли 2004 навишта, дар он як профессорро ба пораҳӯй гунаҳкор карда буд, ба мӯҳлати як соли меҳнати иҷборӣ ва ҷарима ҳукм карда шуд, ки ин ҳукм барои ҷунин як гуноҳи ноҷиз аз ҳад зиёд шадид буд.

Имкониёти сиёсатмадорони оппозитсионӣ барои баромад кардан аз тариқи телевизиони давлатӣ ниҳоят маҳдуд буд. Дар моҳҳои январ ва феврал, ҳангоми маъракаи интихоботии парлумонӣ, ҳукумат барои намояндагони ҳизбҳои сиёсии муҳолиф дар радиову телевизиони давлатӣ каме вақт ҷудо кард, вале баъд аз он сиёсатмадорони оппозитсионӣ ба ин радиову телевизион дигар роҳ надоштанд. Ҳукумат барои раҳёби ба баъзе аз сомонаҳои (сайтҳои) интернетӣ, минчумла сайти TajikistanTimes.ru, ки ба рӯзноманигори оппозитсионии Масқавнишин Додоҷон Атоуллоев тааллук дорад, монеъ мешуд.

Ҳукумат озодии таълимро маҳдуд насохтааст.

б) Озодии гирдиҳамоиҳои мусолиматомез ва таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятий

Озодии гирдиҳамоӣ

Қонун озодии гирдиҳамоиро таъмин менамояд, вале дар амал ҳукумат дар баъзе ҳолатҳо ин ҳуқуқи одамонро маҳдуд мекард.

Барои ташкил кардани ҳама гуна гирдиҳамоӣ ё тазоҳурот иҷозати мақомоти иҷроияи маҳаллий зарур аст, вале танҳо ташкилотҳои сабтиномшуда метавонанд барои гирифтани ҷунин як иҷозат ба ин мақомот муроҷиат кунанд. Аз сабаби зиёд будани тарсу ҳарос аз таъқибот мардум

аҳёнан даст ба гирдиҳамоии беичозат ё тазоҳуроти сиёсӣ мезаданд. Одамон аз ҳама он чизе, ки даҳшати ҷанги шаҳрвандиро ба ёд меорад, меҳаросанд.

Озодии таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъияти

Қонун озодии таъсиси иттиҳодияҳои ҷамъиятиро таъмин менамояд, vale баъзан ҳукумат ин ҳукуқро дар амал маҳдуд мекард. Ҳамаи созмонҳои ғайриҳукуматӣ бояд аз қайди Вазорати адлия гузаранд. Ташкилотҳои байналхалқӣ, баҳусус онҳое, ки аз ҷониби қишварҳои ғарб маблағгузорӣ мешаванду бо демократиқунонии ҷомеа машғуланд, ҳангоми аз қайд гузаштан ба мушкилиҳо дучор мешаванд. Ҳукуматдорон қӯшиш мекарданд сабабҳои техниқӣ ё мушкилоти қонунгузориро баҳона карда, онҳоро аз қайд нағузаронанд.

Дар давоми сол Ҳукумат назорати худро аз болои соҳторҳову гурӯҳҳои динӣ пурзӯр кард, то пеши роҳи «сиёсишавӣ»-и фаъолияти онҳоро бигираид. Баъзе қасон, аз ҷумла азъои созмони манъшудаи экстремистии Ҳизб-ут-Таҳрир, бо ҷурми табаддулот ва дигар ҷиноятҳо ба муддатҷои тӯлонӣ зиндонӣ карда шуданд (ниг. банди 1.в. ва 1.г.).

Ташвиши Ҳукумат аз тамоюли аҳолии мусалмони қишвар ба фундаментализми исломӣ ўро водор соҳт, ки моҳи апрели с. 2004 фаъолияти Ҳизб-ут-Таҳриро барои алоқааш бо созмонҳои террористӣ манъ кунад. Ин гурӯҳ, ки дар шимоли мамлакат дар байни ўзбекон пайравони зиёде дошт, дар ҷануб низ ҷонибдорони худро пайдо карда истодааст. Агарчанде Ҳизб-ут-Таҳрир изҳор медошт, ки муқобили зӯроварист, vale дар асл қинаву адоватро тарғиб намуда, аъмоли террористиро тавсиф мекард. Адабиёте, ки Ҳизб-ут-Таҳрир паҳн мекард, мазмуни антисемитӣ ва зиддигарбӣ дошта, ба сарнагун кардани ҳокимијати дунявӣ, аз ҷумла дар қишварҳои Осиёи Марказӣ, даъват мекард ва ба ҷои он бунёди як Ҳилофати исломии умуничаҳониро пешниҳод менамуд.

Тибқи маълумоти Прокуратураи генерали, Ҳукумат нисбати 99 аъзои фаъоли Ҳизб-ут-Таҳрир 77 парвандаи ҷиной оғоз кардааст. Тақрибан 44 нафари онҳо барои узвият дар ташкилоти манъшуда, ҳабар нарасонидан аз аъмоли ҷиной, паҳн кардани адабиёти экстремистӣ, тарғиби қину адоват нисбат ба пайравони динҳои дигар, қӯшиши сарнагунсозии соҳти конститутсионӣ ва ғайра гунаҳкор дониста шуда, ба муддати то 12 сол аз озодӣ маҳрум гаштанд. Боқимондаи онҳо дар анҷоми муддати фарогирии ин гузориш ҳукми худро интизор буданд (ниг. банди 1.г.).

Дар давоми сол якчанд ташкилоти байналхалқӣ ҳангоми аз қайд гузаштан дучори мушкилот гаштанд ва ё зери тафтишоти саҳт қарор гирифтанд (ниг. банди 4).

Дар тӯли ин сол Ҳукумат аз сабти ном кардани ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятие, ки аз ҷониби гурӯҳҳои мухолифин таъсис дода шудаанд, худдорӣ кард.

в) Озодии дин

Қонун озодии динро таъмин менамояд, вале Ҳукумат дар ин ҷода баъзе маҳдудиятҳо сохтааст.

Тоҷикистон давлати дунявишт ва Ҳукумат ягон динро рӯйрост манъ накардааст ва ё ба эътиқоди динии касе ҳалал нарасонидааст. Аксари аҳолии мамлакат мусулмон аст ва, агарчанде Ҳукумат ба дини ислом эҳтиром мегузорад, вале он гурӯҳҳои экстремистии исломиро барои амнияти қишвар ҳатарнок меҳисобад (ниг. iband 2.6.). Тибқи қонун ҳар як иттиҳодияи динӣ бояд аз қайди Кумитаи давлатӣ оид ба корҳои дин (КДКД) гузарад. Ҳукумат изҳор доштааст, ки бақайд гирифтани ташкилотҳои динӣ барои муайян қардани мутобиқати фаъолияти онҳо ба қонун кӯмак мерасонад, вале феълан ин қонун барои назорати фаъолияти сиёсӣ в динӣ истифода бурда мешуд. Моҳи апрел Кумита фаъолияти гурӯҳи мазҳабии Сонн-Минро дар вилояти Суғд барои баромадан аз доираи ойинномааш манъ кард.

Дар давоми шаш моҳ дар мамлакат шаш масҷиди ҷомеъи нав ба қайд гирифта шуданд. Дар ноҳияҳои Спитамен, Маҷтоҳ ва Ваҳдат фаъолияти баъзе масҷидҳо барои мутобиқат накардан ба талаботи Қонун дар бораи дин ва ташкилотҳои динӣ боздошт карда шуд.

Моҳи июл Кумита имом-хатибҳо ва дигар кормандони масҷиди сартиосари ҷумхуриро ба Душанбе барои «омӯзиш» даъват намуд. Бино ба иттилои коршиносони маҳаллӣ, Ҳукумат ин мавриди барои «баланд бардоштани» савияи дониши онҳо оиди нуқтаи назари давлат ба фаъолияти гурӯҳҳои гуногун, ҷараёнҳои нав дар Ислом ва ҳатари Ҳизб-ут-Таҳрир истифода бурдааст.

Бар акси солҳои гузашта, имсол оиди ҳабси ягон диндори воломақоми исломӣ ҳабаре нарасондааст.

Калисои протестантҳои қуриягӣ дар Душанбе дар ҳалли баҳси моликият бо Ҳукумати шаҳр дучори фишор гардида буд, вале то анҷоми сол фаъолияти ҳудро давом медод.

Мубаллиғон (миссионерҳо)-и гурӯҳҳои динии ба қайд гирифташуда таъқиботи қонунӣ намедиданд ва озодона ба дини хеш даъат мекарданд. Ҳукумат аз тарси экстремизми исломӣ қӯшиш мекард, ки додани раводидро ба мубаллиғони исломӣ маҳдуд кунад. Аҳолии маҳаллӣ фаъолияти мубаллиғонро хуш намепазишуфт ва баъзе гурӯҳҳои протестантиро таъқиб намудааст.

Моҳи феврал суд як узви гурӯҳи иртиҷоии исломии Байъатро, ки соли 2004 як миссионери масҳиро кушта буд, ба муддати 24 сол зинҷонӣ кард.

Баъзе муллоҳо муқобили даромадани занон ба масцид буданд, агарчанде як қатор уламои исломӣ ин корро дастгирӣ мекарданду масцидҳои алоҳида ҳатто ба ин иҷозат медоданд. Ҳукумат қайд мекард, ки таълими дин дар хона набояд сурат гирад; ин метавонад садди роҳи бисёре аз занон дар адои воҷиботи динӣ гардад.

Баъзе аз шӯъбаҳои корҳои дохилии маҳалли ва вилоятаҳо, махсусан дар вилояти Суғд, ба занҳое, ки намехостанд бе ҳичоб сурат гиранд, шиноснома намедоданд. Танҳо пас аз даҳолати Кумитаи дин ба ин гуна ҳодисаҳо ин занҳо тавонистанд соҳиби шиноснома гарданд. 19 октябр Вазорати маориф бо баҳонаи пешбуруди таълими дунявӣ пӯшидани ҳичобро дар мактабҳои миёна ва олии мамлакат манъ кард. Агарчанде ин фармон ҳукми қонунро надошт, вале як қатор дуҳтарони донишҷӯ ва муаллимаҳо барои пӯшидани ҳичоб аз мактаб ҳориҷ шуданд.

Дар баъзе ҳолатҳо Ҳукумат фаъолияти диниро маҳдуд месоҳт. Масалан, нашри матнҳо бо ҳуруфи арабӣ дар чопхонаҳои ҳукуматӣ маҳдуд карда шудааст ва аз ин сабаб онҳо наметавонанд ягон адабиёти диниро интишор кунанд, ба истиснои баъзе ҳолатҳои чопи Қуръон. Агарчанде барои таълими забони арабӣ дар мактабҳои хусусӣ маҳдудияте вучуд надорад, вале бо сабабҳои сиёсӣ таълими дин дар хона ҳанӯз ҳам маҳдуд карда шудааст. Кумита маъракаи ҳаҷро ташкил ва назорат кард. Кумита аз ҳоҷиён талаб кард, то онҳо дар ҳукуматҳои маҳаллии худ аз қайд гузаранд. Бо баҳонаи таъмини бехатарӣ ва тандурустӣ ба ҳоҷиён танҳо аз тариқи ҳавопаймои давлатӣ сафар кардан иҷозат дода шуду ҳалос. Кумита барои адои ҳаҷ ба 3500 кас квота муайян намуда буд.

Таъқиб ва дискриминатсия аз рӯи мақоми иҷтимоӣ

Дар мамлакат қариб 200 нафар яҳудиён ба сар мебаранд. Дар муддати фарогирии ин гузориш оиди ягон ҳодисаи характери антисемитӣ дошта иттилое нарасидааст.

Барои дастрас намудани маълумоти пурратар дар ин мавзӯъ ба «Гузориш оиди озодии дин дар ҷаҳон дар с. 2005» муроҷиат кунед.

г) Озодии ҳаракат дар дохилии кишвар, сафар ба ҳориҷа, муҳочирият ва бозгашт ба ватан (репатриатсия)

Қонун ин озодиҳоро таъмин мекунад, вале дар амал Ҳукумат баъзе монеаҳо эҷод мекард.

Дар давоми сол Ҳукумат монеаҳои сафари шаҳрвандон ба ноҳияҳои наздисарҳадиро аз байн бардошт. Аҷнабиен ҳанӯз ҳам бе иҷозати Вазорати умури ҳориҷа наметавонанд ба минтақаҳои назди сарҳади Афғонистону Чин ба масофаи наздиктар аз 28 километр (15 майл) сафар кунанд. Агарчанде ин

талабот дар минтақаи ғарбии сарҳади Афғонистон на ҳамеша риоя карда мешуд, vale барои сафар кардан ба Бадахшони Кӯҳӣ az ҳамаи хориҷиён, az он ҷумла az кормандони ташкилотҳои байналхалқӣ ва дипломатҳо, раводид талаб карда мешавад. Дипломатҳо ва кормандони созмонҳои байналмилалии кӯмакрасон метавонанд бе ягон хел иҷозати пешакӣ ба сарҳади Афғонистон сафар кунанд. Қаблан Вазорати амният талаб мекард, то онҳоро az ин гуна сафарҳо 48 соат пештар хабардор кунанд.

Қонун дар бораи бадарға вучуд надорад, мисли он, ки ҳеч хабаре оиди бадарғаи иҷбории касе нарасидааст. Як катор муҳолифини Ҳукумат дар Русия дар бадарғаи ихтиёри ба сар мебаранд.

Касоне, ки меҳоҳанд ба кишварҳои собиқ шуравӣ ҳичрат кунанд, бояд az ин нияти худ қаблан Вазорати умури дохиларо огоҳ кунанд. Шахсоне, ки меҳоҳанд ба дигар кишварҳо муҳочир шаванд, бояд визай муҳочирии ин кишарро гиранд, то ин, ки соҳиби шиноснома гарданд. Шаҳрвандоне, ки дар дигар мамолик иқомат мекунанд, бояд ба сафорати Тоҷикистон ё наздиктарин сафорат ё консулгарии Русия, ки манфиати Тоҷикистонро ҳимоя мекунад, дар ин бора хабар диханд.

Ба аксари касоне, ки мамлакатро тарқ карда буданд, иҷозат дода шуд, ки озодона ба ватанашон баргарданд. Тезододи начандон калони муҳолифини собиқ, ки кишварро дар солҳои ҷангӣ шаҳрвандӣ тарқ карда буданд, ҳангоми гирифтани иҷозати баргаштан ба душвориҳои маъмурӣ дучор гаштанд. Ба онҳое, ки авғи умум гирифта буданд, иҷозат дода шуд, ки ба ватан баргарданд, vale қумандонҳои ҳарбии олирутба авғ нашуда буданд. Ҳукумат барои ҷобаҷошавии онҳое, ки ихтиёран ба ватан баргаштаанд қадралимкон кӯмак мерасонд ва бо созмонҳои байналмилалие, ки ба муҳочирон кӯмак мерасонанд, ҳамкорӣ мекард.

Ҳимояи гурезагон

Қонун додани паноҳгоҳ ва статуси гуреза ба одамонро тибқи Конвенсияи соли 1951 Созмони Милали Миттаҳид оид ба Мақоми Гурезаҳо ва протоколи он az соли 1967 таъмин менамояд ва Ҳукумат барои ҳимояи гурезагон як низоми муайянеро низ таъсис додааст. Аммо дар давоми сол ҳимояи амалии Ҳукумат az гурезагон rӯ ба таназзул карда буд. Ба хотири амнияти кишвар Ҳукумат дигар ягон нафар паноҳҷӯяндаро ба қайд нағирифтааст ва дар тӯли сол миқдори дарҳостҳои инкоршуда барои гирифтани паноҳгоҳ ё мақоми гуреза афзуд.

Дар амал Ҳукумат, каме ҳам бошад, алайҳи рефолмент ё худ баргардондани иҷбории одамон ба ватан, ки дар он ҷо эҳтимоли таъқиби онҳо вучуд дорад, кӯшиш ба ҳарҷ додааст ва паноҳгоҳу мақоми гуреза инъом кардааст. Ҳукумат ҳамчунин ҳимояи муваққатии нафаронеро таъмин кардааст, ки онҳо ба гирифтани мақоми гуреза az rӯи Конвенсияи соли 1951

ва протоколи соли 1967 мувофиқат намекарданد. Ҳукумат бо Дафтари Комиссари Олии СММ оид ба Гурезагон (UNHCR) ва дигар созмонҳои кӯмакрасон ба қадри кофӣ ҳамкорӣ накардааст. Моҳи апрел Комиссия оид ба муайян кардани мақоми гурезагон дархости UNHCR-ро барои гирифтани мақоми нозир рад намуд.

Ҳукумат 17 гурезаи афғонро иҷборан ба ватан баргардонд, ки ин эътирози UNHCR-ро ба вучуд овард. Ба гурезагон имконият дода нашуд, ки бо адвокатҳо воҳӯранд ё аз болои ин қарор шикоят кунанд, агарчанде қонун ба онҳо ин ҳуқуқро додааст.

Як гурӯҳи гурезагоне, ки аксарапон афғон буданду қисматашон рӯшан набуд, ҳанӯз ҳам дар мамлакат боқӣ мемонданд. Онҳо ба пуррагӣ ба чомеа ворид нашуда буданд ва UNHCR низ расмиёташро барои ба онҳо додани паноҳгоҳ дар кишварҳои сеюм ба анҷом нарасонида буд. Кормандони умури дохила фишору тазийкро нисбати гурезагони афғон, ки маъмулан дар пойтахти мамлакат ва шаҳри Ҳӯҷанд иқомат доштанд, давом медоданд.

Агарчанде дар бაъзе манотик ин ҳолат беҳтар гашта буд, vale бисёрии гурезагони афғон ҳамоно шикоят мекарданд, ки онҳоро таъқиб мекунанд ва бардурӯғ ба узвияти ҳаракати Толибон гунаҳкор карда, маҷбур месозанд, ки пардоҳтҳои ғайриқонунӣ кунанд, ҷарима супоранд ё ришва диҳанд. Новобаста ба ин, ки қонун ба гурезагони афғон иҷозат медиҳад, ки дар мамлакат иқомат кунанд ва шаҳрвандии онро қабул кунанд, vale дар давоми сол ба ягон нафар гурезаи афғон ин шаҳрвандӣ дода нашудааст. Дар тӯли ин сол Ҳукумат, новобаста ба эътирози UNHCR якчанд гурезаи афғонро ба таври таъчилий ба ватанашон бадарға кард.

Гурезагони афғон бе маслиҳати UNHCR ва ба таври таъчилий ба ватан баргардонида мешуданду аъзои оилаи онҳо аз ҳам ҷудо мегаштанд, vale Ҳукумат ба эътиrozҳои UNHCR беэътиноӣ мекард. Гурезагони Эрон низ дар Тоҷикистон аз ҷониби мақомоти эронӣ таъқиб карда мешуданд. Ба гурезагоне, ки дар маҳбас буданд, иҷозат дода нашуд, то бо адвокат воҳӯранд ё аз болои қарори депортатсия дар муддати он як ҳафтае, ки қонун иҷозат медиҳад, шикоят кунанд.

Банди 3. Ҷондозӣ: Ҳуқуқи шаҳрвандон барои табдили Ҳукумат

Қонун ба шаҳрвандон ҳуқуқ медиҳад, то бо роҳи осоишта ҳукумати худро табдил кунанд, vale дар амал Ҳукумат ин ҳуқуқро маҳдуд мекард.

Низоми сиёсии кишвар нисбат ба даврони шӯравӣ на он қадар пеш рафтааст. Раисиҷумхур, якҷоя бо гурӯҳи атрофиёни ба ў содик, ки маъмулан аз минтақаи Кӯлоб мебошанд, ҳукуматро тасаллут кардааст ва кӯшиш мекард, ки кудрати худро боз ҳам афзунтар кунад. Президент барои ба

вазифа таъин кардан ва аз он сабуқдӯш кардани амалдорон салоҳияти васеъ дорад.

Интихобот ва иштироки мардум дар сиёсат

Агарчанде интихоботи парламентии моҳи феврал як қадаме ба пеш буд, vale он ҳанӯз ҳам на ба меъёрҳои ҷаҳонӣ ва ҳатто на ба қонунҳои доҳилий ба пуррагӣ ҷавобгӯ набуд. Дар рафти интихобот садҳо қонуншиканиҳо ба қайд гирифта шуда буданд. Ҷӣ аҳзоби сиёсӣ, ҷӣ сафоратхонаҳои мамолики хориҷа ва ҷӣ созмонҳои ғайриҳукуматии байналмиливи маҳаллӣ, ҳама аз қонуншиканиҳои вазнин шикоят карданд. Созмонҳои байналмилиалии назоратчӣ интихоботро танқид намуда, қайд карданд, ки масъулони интихобот дар маҳалҳо кори ниҳоят бузургеро ба анҷом расониданд, vale ҳукуматдорони сатҳи ноҳиявӣ натиҷаҳои интихоботро тақаллуб карданд. Бино ба маълумоти Созмони Амният ва Ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА), пешравиҳои Ҳукумат дар соҳаи қонунгузорӣ ва маъмурӣ якхела нестанд. Дар давраи интихобот, ба қавли САҲА, Ҳукумат назоратро аз ҳад зиёд намуда, ба фаъолияти нозирон монеаҳо эҷод кард, ва иштироки овоздиҳандагон, агарчанде баланд буд, vale ба 92 %, ки эълон шуда буд, намерасид. Ҳодисаҳои овоздиҳии як нафар ба ҷои тамоми аҳли оила, якбора партофтани варақаҳои зиёди овоздиҳӣ ва бе ҳӯҷҷат ба овоздиҳӣ роҳ додан сурат гирифта буданд. Дар баъзе ҷоиҳо участкаҳои интихоботӣ аз мӯҳлат пештар маҳкам карда шуданд. Захираҳои давлатӣ, аз ҷумла вақти эфири радиову телевизион, ҳама дар хизмати ҳизби ҳоким, ҲҲДТ, гузашта шуда, дигар аҳзоб аз онҳо маҳрум буданд. Судҳо дар ҳама сатҳ шикоят аз болои комиссияҳои интихоботиро бе эътино мегузаштанд. Новобаста ба ин, Раиси дастгоҳи Ҳукумати ш. Конибодом Аюб Нематов барои даҳолат кардан ба кори комиссияи интихоботӣ ва тақаллуби ҳӯҷҷатҳои овоздиҳӣ гунаҳкор дониста шуд.

Ҳизби президентпарасти Ҳалқӣ-Демократӣ аксари кулли курсиҳоро дар ҳарду палатаи Маҷлиси Олий дар дasti ҳуд нигаҳ медошт, ки дар натиҷа ҳокимияти иҷроия ҳокимияти қонунгузорро тасаллут кардааст.

Дар интихоботи февралӣ шаш ҳизби сабтиномшуда ширкат варзиданд, vale дар давоми сол ҷорӣ дигар ҳанӯз ҳам аз қайд нагузашта буданд: Ҳизби Адолатҳоҳ, Ҳизби Ваҳдат, Ҳизби Тараққиёт ва Ҳизби Аграрӣ. Дар анҷоми сол Вазорати адлия ҳоло ҳам не Ҳизби Ваҳдат ва не Ҳизби Тараққиётро номнавис накарда буд, агарчанде ҳеч қадоме аз онҳо рӯйрост манъ нашудаанд. Аз се ҳизбе, ки барои номнависӣ довталаб буданд, танҳо Ҳизби Аграрӣ ва Ҳизби Тараққиёт ба он муваффақ гаштанд. Ҳизби Ваҳдат бо «сабабҳои техникий» сабти ном нашуд, vale намояндагони ҳизб изҳор доштанд, ки ин «сабабҳо» асоси сиёсӣ доранд. Қонун қўмак расонидани ташкилотҳои диниро ба аҳзоби сиёсӣ манъ мекунад, vale ҳизбҳои диние, аз

қабили ҲНИТ, сабти ном шудаанд. Дар ин муддат якчанд ҳизби нав барои номнавис шудан дархост додаанд.

Аҳзоби сиёсии опозитсионӣ, аз ҷумла онҳое, ки аз қайд нағузаштаанд, ҳанӯз ҳам хеле хурд буда, дар байни аҳолӣ ҷонибдорони зиёд надоштанд ва зери тафтиши саҳти Ҳукумат қарор мегирифтанд. Дар ҳоле, ки онҳо ба шакли умум фаъолият мекарданд, барояшон дастрасӣ ба расонаҳои ҳабарии ҳукуматӣ ниҳоят душвор буд (ниг. банди 2.а.). Раиси Ҳизби Сотсиал-Демократи Тоҷикистон изҳор дошт, ки Ҳукумат ҷонибдорони ҳизбашро мантазам таъқиб менамояд. Ба хотири аз байн бардоштани рақибони сиёсӣ Ҳукумат баъзан ба муқобили онҳо парвандаҳои ҷиной оғоз мекард. Агарчанде баъзе аз ин иттиҳомот ба ҳақиқат наздик буданд, вале дар асл аксари парвандаҳо асоси сиёсӣ доштанд (ниг. банди 1.д.).

Тибқи иловаҳо ба Қонун дар бораи интихоботи парламентӣ, ки моҳи июни соли 2004 қабул шуда буд, барои сабтином шудан номзадҳо бояд 1400 сомони (такрибан 500 доллари амрикӣ) супоранд, ки ин маблағ аз маоши ҳадди ақал 200 маротиба зиёд буда, иштироки намояндагони мухолифиро дар интихобот номумкин мегардонад. Ин қонун ҳамчунин иштироки намояндагони ҷомеаи шаҳрвандиро ба сифати нозирони интихоботӣ маҳдуд менамояд.

Аз 96 курсии парлумони кишвар 16-тоашро занон соҳибанд (11 курсӣ дар палатаи поёнӣ ва 5 курсӣ дар палатаи болоӣ), ки аз инҳо як нафар вазифаи ҷонишини раис ва ду нафари дигар раисии кумитаҳоро дар палатаи поёнӣ адо мекарданд. Микдори зиёди занон дар вазифаҳои ҷонишини вазир буда, як зан ҳатто ҷонишини сарвазир шуда кор мекард.

З нафар намояндагони ақаллиятҳои милли (ду ўзбек ва як қирғиз) дар ҳокимияти қонунгузор ҷой гирифта буданд. Ўзбекон дар Ҳукумат низ намояндагони худро доштанд, агарчанде мавқеи онҳо барои қабули қарорҳои сиёсӣ ҳалқунанда набуд.

Коррупсия ва шаффоғият дар кори Ҳукумат

Коррупсия дар мамлакат васеъ ва амиқ паҳн шудааст, баҳусус дар шакли пораҳӯрӣ ва хешутаборчигӣ. Ҳукумат проблемаро эътироф намудааст ва барои мубориза бо он иқдомоте низ пеш гирифта, аз ҷумла як қатор кормандони ҳукуматӣ ва судяҳоро барои пораҳурӣ ба маҳкама қашидааст. Ҳарчанд қонун аз кормандони ҳукуматӣ талаб мекунад, ки бо дарҳости журналистон ба онҳо маълумоти заруриро дижанд, вале барои дастрасии доимиши шаҳрвандон ба маълумот оиди фаъолияти Ҳукумат ягон санади қонунӣ вучуд надошт. Дар амал Ҳукумат дастрасии озодона ба маълумотро иҷозат намедоду баъзе аз амалдорон Қонун дар бораи матбуотро риоя намекарданд, зеро касе аз онҳо иҷроиши ин қонунро талаб намекард. Пас аз танқидҳои зиёд Ҳукумат вазоратҳоро маҷбур соҳт, то онҳо мунтазам

нишастҳои матбуотӣ гузаронанд, vale ин нишастҳо одатан шакли худтаърифкуниро доштанду ташкилкунандагонашон ба саволҳои вазнин беэътиноӣ зоҳир мекарданд.

Банди 4. Муносибати Ҳукумат нисбат ба таҳқиқоти поймолшавии эҳтимолии ҳуқуқи инсон, ки аз ҷониби созмонҳои байналхалқӣ ва ташкилотҳои ғайриҳукуматии маҳаллӣ гузаронида шудааст.

Теъдоди зиёди гурӯҳҳои маҳаллӣ ва байналхалқии дифоъ аз ҳуқуқи башар зери фишори Ҳукумат қарор гирифтанд ва созмонҳои байналқии бо масоили демократикунонӣ алоқаманд ҳангоми аз қайд гузаштан ба душвориҳо рӯбарӯ шуданд. Ҳукумат аз созмонҳои ҷамъиятӣ маълумоти нозукро аз қабили маълумот оиди ҳаёти шахсии аъзои созмон, оиди донишҷӯёне, ки бо онҳо ҳамкорӣ мекунанд, нақшай корӣ ва вазъи молиявӣ ва ғайраро талаб мекард. Васоити ахбор рӯзафзун созмонҳои байналхалқиро зери тӯҳмату надомат гирифтанд. Ҳукуматдорон қадралимкон дар ин ҳолатҳо ба танқиди гурӯҳҳои ҳомии ҳуқуқи башар ҷавоб мегуфтанд.

Ҳукумат барои ба қайд гирифтани созмонҳои ғайриҳукуматии маҳаллии ҳомии ҳуқуқи инсон монеъ намешуд ва миқдори чунин созмонҳо дар давоми сол каме афзун гашт. Тибқи маълумоти UNHCR теъдоди созмонҳои ғайриҳукуматӣ дар ҷумҳурӣ аз 2000 зиёд буда, онҳо дар самтҳои гуногун, аз ҷумла беҳбудии ҳаёти қӯдакон, бунёди ҷомеаи шаҳрвандӣ, рушди васоити ахбори омма, тандурустӣ ва ғайра фаъолият мекарданд. Баъзан ҳукуматдорон озодии гирдиҳамоӣ ва муттаҳидшавиро барои созмонҳои бо фаъолияти сиёсӣ машғулбуда маҳдуд мекарданд. Таъсис ва сабти ном кардани ТГҲ дар Вазорати адлия як масъалаи вазнин ва дарозамала шуда мондааст. Ғайри ин мушкилоти зикршуда ТГҲ-ҳои маҳаллӣ, дар маҷмӯъ, дигар аз ҷониби Ҳукумат таъқиб карда намешуданд.

Ҳукумат ба баъзе ташкилоти байналхалқӣ иҷозат додааст, ки дар мамлакат фаъолият кунанд. Дар давоми сол Ҳукумат якчанд ташкилоти байналхалқии бо масоили демократия машғул аз қабили Фридом Ҳауз, Институти Миллии Демократия ва Интерньюсро аз қайд нағузаронд. Аз ин созмонҳо талаб карда шуд, ки дар асоси қонуне, ки се сол қабул қабул шуда буд, аз қайди Вазорати адлия гузаранд. Вале коршиносон бар он ақидаанд, ки ин ҳама кашмакаш ба хотири маҳдуд соҳтани фаъолияти созмонҳои номбурда тарҳрезӣ шудааст.

Дафтари Кафолати конституционии ҳуқуқи шаҳрвандони назди раисиҷумҳур фаъолияташро дар роҳи таҳқиқӣ ва дида баромадани шикояти шаҳрвандон давом медод. Вале, аз сабаби нопурра будани штати кормандон

ва нокифоя будани ҳамкориаш бо сохторҳои дигари ҳукуматӣ, фаъолияти ин дафтар самаранок набуд.

Кумитаи Маҷлиси Олӣ оид ба қонунгузорӣ ва ҳуқуқи инсон ҳамчунин поймолшавии ҳуқуқи инсонро назорат мекард, vale он пурра мустақил набуд.

Комиссияи ҳукуматӣ оид ба икрои ўҳдадориҳои байналхалқӣ оид ба ҳуқуқи инсон сохтори марказиест, ки шикояти шаҳрвандонро оиди поймолшавии ҳуқуқи инсон қабул мекунад ва ҷавоби онҳоро ҳамоҳанг месозад. Ин комиссия хар як шикоятро барои дида баромадан ба ҳукумати маҳаллий мефиристад ва ҳамчунин аз ин шикоят Прокуратураи генералий, Вазорати умури дохила ва дигар вазоратҳои марбутаро огоҳ месозад. Сохтори мазкур зери назорати ноиби сарвазир амал карда, фаъолияташ то дараҷае самаранок аст.

Банди 5: Дискриминатсия, истисмори иҷтимоӣ ва одамрабоӣ

Қонун ҳуқуқу озодиҳои ҳар як фардро новобаста ба миллат, нажод, ҷинс, забон, ақидаи сиёсӣ ва ё мавқеи иҷтимоиаш кафолат медиҳад. Вале дар амал поймолкуни баязе ҳуқуқҳои занон, аз ҷумла масъалаи қочоқи онҳо, вучуд дошт.

Занҳо

Хушунат алайҳи занон, аз ҷумла хушунат дар оила, проблемаест васеъ паҳн шуда. Дар аксари ҳолатҳо занон оиди хушунат дар оила ба ҳеч кучо шикоят намекарданд, vale агар шикояте расад ҳам, ҳукумат аҳёнан онҳоро таҳқиқ менамуд. Хушунати оилавиро баязан аз рӯи моддаҳои дигари қонун, аз ҷумла «авбоши», низ дида мебароянд, ки дар натиҷҷа ба ҳисоб гирифтани ин намуди хушунат ниҳоят душвор мегардад. Дар бораи дуздидану таҷовуз кардани духтарон ва ё маҷбуран ба занӣ гирифтани онҳо ҳанӯз ҳам маълумот мерасид.

Қонун таҷовузро маҳкум менамояд (агарчанде мушаххасан хушунати оилавиро набошад ҳам) ва барои он то 20 соли зиндон ҷазо муайян кардааст. Вале ақидае ҳаст, ки оиди ҳодисаҳои таҷовуз, ва умуман ҳама гуна ҳодисаҳои хушунат, ба мақомоти даҳлдор ҳабар намедиҳанду ин проблема дар кишвар, баҳусус дар шаҳро, рӯз ба рӯз меафзояд. Ғайр аз ин, хешу ақрабо ва ёру дӯстони занҳо аксар вақт онҳоро бо ҳатари таҷовуз метарсонанд. Оид ба шумораи таҷовузгароне, ки ба маҳкама кашида шудаанду ҷазо гирифтаанд, ягон маълумоти расмие вучуд надорад.

Созмонҳои ғайрихукуматии маҳалливу байналхалқӣ барои фаъолияти марказҳои занон, ки ба дасттирии ҷабрдидаон аз таҷовуз ва хушунат машғуланд, қӯмак расонидаанд. Агарчанде дар назди дастгохи президенти кишвар кумитаи кор бо занон ва оила фаъолият мекунад, вале қӯмаки Ҳукумат ба марказҳои фавқуззикр ниҳоят ноҷиз буд. Созмонҳои ғайрихукуматӣ ва баъзе аз соҳторҳои ҳукуматӣ ба хотири ҳисботи ҳукумат оиди ўҳдадориҳояш аз руи конвенсияҳои СММ масъалаи хушунат алайҳи занонро баррасӣ кардаанд.

Қонун фоҳишиагиро манъ менамояд, вале дар амал фоҳишаҳои дастгиршуда бо супурдани ҷаримаи ноҷизе раҳоӣ мейфтанд. Даллаҳову соҳибони фоҳишаҳонаҳо мунтазам суд карда мешаванд, вале новобаста ба ин сатҳи фоҳишиагӣ дар мамлакат меафзояд. Оиди ин масъала ҳеч гуна маълумоти омори расмие вуҷуд надорад.

Масъалаи қочоқи занон ба хотири истисмори шаҳвонӣ ва меҳнати иҷборӣ ба як проблемаи ҷидди мубаддал гашта буд (ниг. банди 5, одамрабоӣ). Қонун даъвои алоқаи ҷинсиро маҳкум мекунад ва барои он то ду соли зиндон ҷазо муайян кардааст. Вале дар амал барои соҳиб шудан ба ҷои кор ё нигоҳ доштани он занон маҷбур буданд ба алоқаи ҷинсӣ розӣ шаванд.

Касе аз занон аз ин гуна ҳодиса хабар намедиҳад, зеро онҳо аз рехтани обрӯяшон метарсанд. Барои мардҳо даъвои алоқаи ҷинсӣ кардан ё нисбати занон хушунат кардан як муносибати анъанавист. Бино ба тадқиқоти Бонки Рушди Осиё 52 фоизи занҳо гуфтаанд, ки нисбати онҳо даъвои алоқаи ҷинсӣ кардаанд.

Гарчанде расман ҳеч гуна поймолкуни ҳуқуқи зан вуҷуд надорад, вале дар амал онҳо бо поймолшавии анъанавии ҳуқуқашон аз ҷониби ҷомеъа рӯбарӯ мешуданд, ки дар натиҷа имкониёти таҳсил барои онҳо маҳдуд гашта, қашшоқшавиашон меафзуд. Аз рӯи қонун занон ҳақ доранд барои кори баробар маоши бо мардон баробар гираанд, вале дар амал ин талабот на ҳамеша иҷро мешуд.

Моҳи августи соли 2004 Шӯрои Уламои Тоҷикистон, ки органи олии исломии кишвар ба ҳисоб меравад, фатвое дод, ки мувофиқи он занон ҳақ надоранд дар масҷидҳои ба қисмҳои занонаву мардона чудо нашуда намоз гузоранд. Ҳукумат ин фатворо дастгирӣ кард, вале нисбати чудо соҳтани дин аз давлат изҳори нигаронӣ намуд. Шореҳони маҳаллий изҳор намуданд, ки ин фатво ҳуқуқи занонро поймол мекунад ва дар раванди баробарҳуқуқии гендерӣ қадаме ба ақиб мебошад.

Қонун ҳуқуқи занонро дар масъалаҳои никоҳ ва оила ҳифз менамояд, вале ҳодисаҳои маҳбуран ба шавҳар додани духтарони ноболиг ва дузанагии ғайрирасмӣ ба назар мерасиданд. Қонунҳои кишвар дар масъалаи мерос ҳуқуқи занонро поймол намекунанд, вале дар амал ҳангоми таксимот ба писарон мероси зиёдтар мерасад.

Күдакон

Хукумат ҳимояи ҳуқуқи күдакон ва таъмини иҷтимоии онҳоро ба ўҳда гирифтааст, vale барои нигаҳ доштани шабакаи таъмини иҷтимоии онҳо маблағи заруриро ҷудо накардааст. Қашшоқӣ ва мавҷуд набудани захираҳои зарурӣ ба вайроншавии системаи мактабҳои давлатӣ ва инфраструктураи тиббӣ барои қудакон оварда расонд.

Таҳсил то синни 16-солаги ҳатмӣ буда, таълими ҳалқ бепул ва ҳамагонӣ буд. Вале ин қонун дар амал иҷро намешуд, зеро, агарчанде аксари бачаҳо то гирифтани маълумоти ҳатмии нопурраи миёна дар рӯйхати талабагон номнавис буданд, vale сатҳи иштироки аслии онҳо дар дарсҳо нисбатан паст буд, чунки онҳо барои ба даст даровардани даромад дар хона ё дигар ҷойҳои ғайрирасмӣ кор мекарданд (ниг. банди 6.г.). Духтарон аз системаи мактабӣ дур шуда истодаанд, баҳусус дар деҳот, ки дар он ҷо онҳоро ба нигоҳубини ҳавливу фарзандони хурд ё ба корҳои саҳрой ҷалб мекунанд. Тибқи маълумоти омории ҳукуматӣ зиёда аз 90% бачаҳо ба мактаб мераванд, vale ин рақам танҳо нишондиҳандай төъдоди талабагонест, ки дар мактаб номнавис шудаанд. Аз рӯи маълумоти Бонки Ҷаҳонӣ тақрибан 85% фоизи бачаҳо ба мактаб мераванду ҳалос.

Пас аз ҳароб шудани системаи мактабҳои ҷамъиятий танҳо як төъдоди ҳурди ҷавонони донишҷӯ аз оилаҳои камбизоат ба Миср, Туркия ва Покистон барои гирифтани таълими ройгони исломӣ фиристода шуданд. Ёрии тиббӣ ҳам барои дуҳтарон ва ҳам барои писарон муҳайёст. Ҳукумат проблемаи норасонии ғизо барои күдаконро эътироф карда, дар якҷоягӣ бо созмонҳои байналхалқии гуманитарӣ ва ҳукуматҳои кишварҳои ҳориҷӣ барномаи таъмини ҳӯроки мактаббачагонро амалий соҳт. Тибқи маълумоти ташкилоти байналхалқии аврупоии «Амал ба муқобили гуруснагӣ» (Action Against Hunger) кариб 30% күдакон гирифтори гипотрофияи доимӣ, 17% - гипотрофияи шадид, ва 4.2% - гипотрофияи вазнин мебошанд.

Якчанд маълумот оиди вайронкуни ҳуқуқи күдакон дастрас шудааст. Ба шавҳар додани дуҳтарони ноболиғ дар деҳот шакли васеъро гирифта буд, ки сабабгори он сатҳи баланди қашшоқӣ ва бекорӣ мебошад, зеро оилаҳо қӯшиш мекунанд, то ҳар чӣ зудтар дуҳтарони худро ба шавҳар дода аз онҳо ҳалос ҳӯранд.

Қочоқи инсон ҳанӯз ҳам масъалаи доги рӯз боқӣ мемонд (ниг. банди 5, қочоқи инсон).

Мехнати бачаҳо ҳанӯз ҳам масъалаи доги рӯз боқӣ мемонд (ниг. банди 6.г.).

Одамрабоӣ

Қонун одамрабоиро маҳкум мекунад, vale дар муддати фарогирии ин гузориш проблемаи қочоқи одамон дар дохили кишвар ва берун аз он ҳанӯз ҳам вучуд дошт. Маълумоте ҳаст, ки баъзе аз соҳибмансабон ба ин кор даст доштанд.

Барои одамрабоӣ қонун аз 5 то 15 соли зиндан бо мусодираи молу мулк ҷазо муайян намудаст. Одамрабоёнро ҳамчунин аз рӯи дигар моддаҳои кодекси чиноятӣ, аз ҷумла барои ба фоҳишагӣ маҷбур кардан, таҷовуз кардан, дуздидани одамон бо мақсади рӯйдани гаравпӯлий, ҳариду фурӯши ноболиғон, соҳтани ҳӯҷатҳои қалбакӣ, вайрон кардани қонунҳои иммигратсионӣ ва ғайра ба маҳкама қашидан мумкин аст. Барои содир кардани ин чиноёт ҷарима ва ё аз 5 то 20 соли маҳрумият аз озодӣ ҷазо муайян карда шудааст.

Тибқи маълмоти Созмони Байналхалқии муҳоҷират (ИОМ) дар давоми сол 93 ҳодисаи одамрабоӣ ба қайд гирифта шуд (соли 2004 ин рақам ба 41 баробар буд), ки аз инҳо 3 ҳодисааш бо қочоқи ноболиғон ва тифлони нағзод ва боқимонда ҳама бо қочоқи занон ба кишварҳои ҳориҷа барои фоҳишагӣ алоқаманд буданд. Бино ба маълумоти Вазорати умури дохила дар ин муддат 23 гурӯҳи муташаккили чиноятӣ, ки бо одамрабоӣ машғул буданд, ошкор карда шуданд, ки сездаҳтои он дар натиҷаи ҳамкориҳои Байналхалқӣ ба даст омадааст. Соҳторҳои маҳсуси зиддиодамрабоии кишвар дар давоми сол 81 парвандаи чиноии бо одамрабоӣ алоқамандро тадқиқ карда, 58 касро маҳкум карданд, ки ин нисбат ба 29 нафар маҳкумшудаи соли гузашта пешравии назаррасе мебошад.

Шӯъбаи тадқиқоти одамрабоии назди Вазорати умури дохила, ки ба он 5 нафар зан низ шомиланд, ба муқобили одамдуздӣ бо мақсади рӯйдани гаравпӯлий, одамрабоӣ ва рэқет мубориза мебарад; панҷ нафар афсарони ин воҳиди тозабунёд як сол мешавад, ки маҳсус бо масъалаҳои одамрабоӣ машғуланд. Бино ба маълумоти ин афсарон дар мамлакат на кам аз 12 гурӯҳи муташаккили чиной вучуд дорад, ки бо интиқоли дуҳтарони ҷавон ба мамолики Ҳаличи Форс машғуланд. Як комиссияи олимсаҳоми Байниидоравӣ бо ҳамоҳангосозии фаъолияти зидди одамрабоӣ машғул буда, нақшай миллии мубориза алайҳи одамрабоиро барои солҳои 2006 – 2010 тарҳрезӣ намуд. Дар маҷмӯъ, Ҳукumat бо ҷомеаи ҷаҳонӣ ва Созмони Байналхалқии Муҳоҷират дар мубориза алайҳи одамрабоӣ ҳамкорӣ намудааст.

4 марта ҳамин сол кормандони шӯъбаи корҳои дохилии вилояти Суғд аъзои гурӯҳи муташаккили чиноятӣ Шавкат Почомуллоев, Муборак Ҳоҷаев, Валиҳоҷа Ҳоҷаев ва Юсуф Ҳоҷаевро боздошт намуданд, ки онҳо соли 2002 дар якҷоягӣ бо Саломат Почомуллоева ва Ғуфрона Почомуллоева шаҳрванд Ҷ. Облоқуловаро ба Дубай интиқол намуда, дар он ҷо ўро то соли 2003 ба фоҳишагӣ маҷбур намудаанд. Аз моҳи август то декабри соли 2002 худи

ҳамин гурӯҳ шаҳрванд С. Қурбонваро ба Дубай интиқол дода, ба фоҳишагӣ маҷбур намуд. 8 марта соли 2005 Муборак Ҳоҷаево ва Саломат Почомулоева барои шаҳрванд Д. Қенҷаеваро ба Дубай интиқол намуда, ба фоҳишагӣ маҷбур кардан ба маҳкама кашида шуданд.

Дар тӯли ин сол ҳамчунин якчанд парвандаи ҷиной оид ба ҳариду фурӯши қӯдакон оғоз карда шуд. Кормандони шӯъбаи корҳои дохилии шаҳри Душанбе шаҳрванд Гулҷаҳон Шарипваро, ки бо ҳамшираи шафқати Вазорати ҳолатҳои фавқулодда Татяна Исройлова забон як карда, писари навзоди ўро ба шаҳрванд Ҳ. Гулмуродова ба ивази 40 доллар (127 сомонӣ) фурӯхта буд, дастгир намуданд. 4 март кормандони шӯъбаи корҳои дохилии шаҳри Душанбе дояи Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии акушерӣ, гинекология ва педиатрий Саодат Муродова ва директори Дармонгоҳи ташхисӣ Моҳиниссо Нарзуллоеваро дастгир намуданд, ки онҳо ба ивази 300 доллар (954 сомонӣ) духтарчаи дар ин пажӯҳишгоҳ нав ба дунё омадаро ба шаҳрванд Н. Набиева фурӯхта буданд.

Дар тӯли муддати фарогирии ин гузориш аз Тоҷикистон одамон, баҳусус занону духтаронро қочоқ мекарданд ва ё қаламрави онро барои қочоқи шаҳрвандони кишварҳои дигар истифода мебурданд. Одамрабоӣ дар дохили кишвар низ масъалаи доғи рӯз буд. Аз рӯи маълумоти баъзе расонагои хабарӣ дар тӯли сол зиёда аз 1000 нафар мардон барои истисмори меҳнатӣ аз дохили худи Тоҷикистон қочоқ карда шудаанд. Инҳо бештар сокинони Ҳӯҷанду Душанбе буда, асосан ба Русия, дигар кишварҳои собиқ шӯравӣ, мамолики Ҳаличи Форс, аз ҷумла Яман, Эрон, Арабистони Саудӣ, Туркия, Сурия ва Покистон бароварда мешуданд.

Ҷабрдидағон аксаран занҳои бешавҳари аз 20 то 26 сола буданд, ки ба наздикӣ аз қишлоқҷоӣ ба Душанбеву Ҳӯҷанд кӯцида омадаанду саводи казоӣ надоранд. Қӯдакони қочоқшударо одатан барои хизматрасонӣ дар оилаҳои калон истифода мебурданд. Аз байни ақаллиятҳои миллӣ аксари занони ҷабрдидаро намояндағони миллатҳои славянӣ ташкил мекарданд. Мардуми бесаводу эҳтиёҷманди дехот низ аз ҷумлаи ҷафодидагони қочоқи инсон маҳсуб мешаванд.

Занону духтарони қочоқшударо умдатан чун қувваи кории арzon ё ҳамчун фоҳиша истифода мебурданд. Мардони рабудашуда дар хориҷи кишвар асосан дар ҳочагии қишлоқ, корхонаҳои саноатӣ ва ё соҳтмон кор фармуда мешуданд. Баъзеи онҳоро ҳамчун ғулом кор фармуда, ба ивази меҳнаташон ҳатто пул ҳам намедоданд.

Одамрабоён одатан ҳамон қумондонҳои собиқе буданд, ки сарвату мақоми худро дар давраи ҷангӣ шаҳрвандӣ ба даст оварда буданд. Қисми дигари онҳоро, аз ҷумла занонро, ҷеҳраҳои намоёни маҳаллӣ ташкил мекарданд, ки аз худ «сарпараст»-и маҳал тарошида, дориашонро барои таъсис додани шабакаи одамрабоӣ ва ҷалб кардани «мизочон» сарф

мекарданد. Ба сифати «савдогар» баъзан шахсони наздик, аз ҷумла шиносон, ҳамсояҳо ва ҳатто хешу табор баромад мекарданд.

Асосан қурбониёни одамрабой фирефтаи ваъдаҳои бардуруғ оиди таъмин шудан бо кор мегаштанд. Одамрабоён аз тариқи шиносҳояшон дар бораи «кори хуб» овоза пахн карда, сипас обрӯву эътибори худро барои ба дом афтондани «сайд»-и навбатӣ ба кор мебурданд. Баъзан ҳодисаҳои «никоҳи бардуруғ» ва ахёнан дуздидани одамон, асосан дар дехот, низ вомехӯранд. Одамрабоён асосан тӯъмаҳои худро аз тариқи ҳавопаймо ба кишварҳои Шарқи Миёна ва аз тариқи қатора ба Русия ва дигар кишварҳои собиқ шӯравӣ интиқол мекарданд. Онҳо тамоми раванди интиқолро пурра назорат мекарданд ва дар ширкатҳои сайёҳӣ одамони худро доштанд. Барои бе мамоният ворид шудан ба кишварҳо одамфурӯшон баъзан аз ҳуччатҳои қалбакӣ низ истифода мебурданд. Одатан одамрабоён то ба ҷои лозима расидани «мизоҷашон» ҳуччатҳои расмии онҳоро намегирифтанд ва онҳоро ба воситаи қарз ба худ пойбанд мекарданд. Маълумоте низ расида буд, ки як гурӯҳи табибони махаллиро ба Яман барои кор кардан дар дармонгоҳ ба ивази маблағи ноҷизе бароварда буданду ҳуччатҳояшонро гирифта, табибони занро ба фоҳишагӣ маҷбур кардаанд.

Аз рӯи маълумоти Вазорати умури дохила ҳадди ақал 420 зан дар кишварҳои собиқ шӯравӣ ва Шарқи Миёна, аз ҷумла 250 нафар дар Амороти Муттаҳидаи Араб, ба фоҳишагӣ машғул ҳастанд. Дар тӯли ин сол намояндагони Ҳукумат ва Созмони байналхалқии муҳочирият ба Дубай сафар карда, аз он ҷо 49 нафар занонро ба ватан баргардониданд. Дар ин ҷо ба ин занон ёрии тиббӣ ва психологӣ расонида шуд.

Коррупсия дар мамлакат дар авҷ буд ва маълумоте ҳаст, ки кормандони миёнаву воломақоми гумрук, сарҳад, соҳторҳои муҳочирият, милиса ва туризм аз одамрабоён пора мегирифтанд. Ҳамчунин итминон ҳаст, ки баъзе аз аъзои Ҳукумат шахсони бевосита ба одамрабой машғулро пуштибонӣ ва ҳимоя мекунанд. Дар бораи ба шакли васеъ ҷалб шудани кормандони мақомоти ҳукуматӣ ба одамрабой ҳеч иттилое нарасидааст. Дар муддати ин сол Ҳукумат якчанд мансабдори сатҳи миёнаро ба маҳкама кашид.

Курбониёни одамрабой ва фоҳишагӣ барои гуноҳҳое, ки онҳо ҳангоми меҳнати иҷборӣ содир кардааанд, ба ҷазо кашида намешаванд.

Курбониёни одамрабой одатан, аз тарси шармсори ҷамъият шудан, тоҷирони худро ба суд намедиҳанд. Таҳқиқоте, ки Созмони байналхалқии муҳочирият гузаронидааст, нишон дод, ки қарип нисфи қурбониёни одамрабой баъди ба ватан баргаштан аз тарафи мансабдорони фурӯхташудаи маҳаллий мавриди фишор қарор гирифтаанд, то аз қавли худ баргарданд, вагарна сиррашон ошкор ҳоҳад шуд.

Барои кӯмак расонидан ба қурбониёни одамрабой заҳираҳои начандон зиёде мавҷуд буд. Ҳукумат расман бехатарии қурбониёни одамрабоиро таъмин менамуд ва ба онҳо кӯмак мерасонд. Вай кӯшишҳои созмонҳои

ғайрихукуматии байналхалқй ва маҳаллиро дар роҳи пешгирии одамрабой ва расонидани кўмак ба ҷабрдидағонро дастгирӣ мекард. Ҳамчунин, дар ҳамкорӣ бо СБМ (IOM), ду поноҳгоҳи муваққатӣ ва як паноҳгоҳи доимӣ барои ҷабрдидағони ба ватан баргашта соҳт. Вазорати умури дохила дар якчоягӣ бо СБМ (IOM) дар шаҳри Ҳӯҷанд ба соҳтани паноҳгоҳ барои ҷабрдидағон аз одамрабой шурӯъ намуд.

Дар сар то сари мамлакат кариб 20 созмони ғайрихукуматӣ бо мубориза алайҳи одамрабой машғуланд. Ҷанде аз инҳо ба ҷабрдидағон хизматҳои гуногун мерасониданд ва дар ҳамкорӣ бо мақомоти маҳаллии ҳокимијат барномаҳои иттилоотии гуногунро амалӣ месоҳтанд. СГҲ-ҳо ба ҷабрдидағон ҳар гуна кўмакҳои иҷтимоӣ мерасониданд, фаъолияти марказҳои ёрии фаврӣ ва «телефонҳои боварӣ»-ро идора мекарданд.

СГҲ-ҳои маҳаллий бо кўмаки созмонҳои байналмилалий ва дар якчоягӣ бо ҳукуматдорони маҳаллий барои баланд бардоштани сатҳи дониши одамон дар масъалаи одамрабой барномаҳои гуногунро амалӣ мекарданд. Агарчанде Ҳукумат тайёр кардани ягон ролики тарғиботиро алайҳи одамрабой бевосита маблагузорӣ накарда бошад ҳам, вале он дар тарғибу паҳн кардани ин роликҳо ва дигар маводи чопии созмонҳои маҳаллииву байналхалқй кўмак расонидааст. Ҳукумат ҳамчунин дар гузаронидани семинару конфронсҳо ва паҳн кардани варақаҳои зидди одамрабой бо созмонҳои байналхалқй ҳамкорӣ кардааст.

Маъюбон

Қонун дискриминатсияи маъюбонро ҳангоми ба кор қабул кардан, дастрасӣ ба таълим, хизматрасонии тиббӣ ва дигар неъматҳои иҷтимоӣ манъ мекунад ва аз ин рӯ дискриминатсия масъалаи доги рӯз набуд. Ягон қонуне, ки барои ба биноҳо даромадани маъюбон соҳтани роҳравҳои маҳсусеро талаб мекарда бошад, вучуд надорад ва Ҳукумат кордиҳандагонро барои таъмин кардани чунин шароит ўҳдадор намекунад.

Агарчанде хонаҳои маъюбон ва беморхонаҳои маҳсус барои маъюбон вучуд доранд, вале маблагузории ин марказҳо ниҳоят маҳдуд асту ҳолати биноҳояшон ниҳоят ҳаробовар.

Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ, Комиссияи ҳукуматӣ оиди таъмини ҳуқуқи инсон, Прокуратураи генералӣ, Ҷамъияти маъюбон ва дигар соҳторҳои ҳукуматии маҳаллииву вилоятии марбута ўҳдадор карда шудаанд, то ҳимояи ҳуқуқи маъюбонро таъмин намоянд.

Банди 6: Ҳуқуқи меҳнаткашон

а) Ҳуқуқ ба муттаҳидшавӣ

Қонун ба меҳнаткашон таъсис додан ва аъзо шудан ба иттиҳодияҳоро иҷозат медиҳад ва онҳо дар амал аз ин ҳуқуқи худ истифода мебурданд.

Тибқи омори расмӣ, қариб 90% қувваи кории мамлакат аъзои иттифоқҳои касаба мебошад. Аксари иттифоқҳои касаба дар навбати худ ба Федератсияи иттифоқҳои касабаи Тоҷикистон шомиланд, ки он як созмони мустақили умумиҷумхурияйӣ маҳсуб шуда, мақсад дорад аз тамоми иттифоқҳои касабаи кишвар намояндагӣ кунад. Вале он аксаран ҳамчун як ташкилоти бесамар ва дастгири сиёсати ҳукумат шинохта мешуд.

Қонун мушаххасан ягон фаъолияти бар зидди муттаҳидшавӣ равонашударо манъ намекунад. Дар муддати фарогирии ин гузориш оиди ягон ҳодисаи вайронкунии ҳуқуқи одамон ба муттаҳидшавӣ нарасидааст.

б) Ҳуқуқ ба ташкил ва бастани шартномаи колективии меҳнат

Қонун ба иттифоқҳои касаба имкон медиҳад, ки фаъолияти худро бе ягон хел даҳолат амалий созанд, «ба ғайр аз ҳолатҳое, ки қонун муайян кардааст». Дар асл Ҳукумат ин ҳуқуқи онҳоро ҳимоя мекард. Қонун ҳуқуқи ташкил ва бастани шартномаи колективии меҳнатро муҳайё месозад ва меҳнаткашон аз ин ҳуқуқ ба пуррагӣ истифода мебаранд. 90 фоизи меҳнаткашон шартномаи меҳнати колективонаро имзо кардаанд (феълан тамоми меҳнаткашоне, ки шомилии иттифоқи касаба буданд, барои ташкил ва бастани шартномаи колективии меҳнат иҷозат доштанд). Қонун гузаронидани корпартсию манъ намекунад, вале дар давоми сол ягон ҳодисаи корпартой рух надодааст. Дар амал мардум аз тарси таъқиби Ҳукумат аз гузаронидани корпартой худдорӣ мекунанд.

Дар мамлакат ягон минтақае, ки маҳсус барои содирот маҳсулот истеҳсол мекарда бошад, вуҷуд надорад.

в) Мамнӯъ будани меҳнати иҷборӣ

Қонун истифодаи меҳнати иҷбориро, аз ҷумла меҳнати кӯдаконро, манъ мекунад, ба ғайр аз ҳолатҳое, ки қонун муайян кардааст. Вале дар амал дар бораи рух додани чунин ҳолатҳо маълумот дастрас гаштааст (ниг. банди 5 ва 6.г.).

Соҳибони хочагиҳои деҳқонӣ мунтазам собиқ аъзоёни колхозу совхозҳоро ба пахтаний маҷбур мекарданд. Ҳукумат аз аъзои колхозу совхозҳо талаб мекард, ки дар ин маъракаҳо ҳатман иштирок кунанд. Агарчанде барои

иштирок накардан ягон ҹазои расмӣ пешбинӣ нашудааст, vale дехқонон хавф доштанд, ки дар ин сурат онҳоро аз колхоз меронанд ё Ҳукумат заминҳояшонро қашид мегирад. Агарчанде тамоми совхозҳо ғайридавлатӣ кунонида шуда бошанд ҳам, vale баъзе дехқонон, бо сабабҳои молиявӣ, якҷоя меҳнат карданро ихтиёр кардаанд. Дар ин ҳолат дехқонон ба ивази меҳнаташон на маош мегиранду на аз хизматрасонии тиббӣ ва мактаби бепул, ки дар дар давраи совхоз муҳайё буд, бархурдор мегарданд.

г) Мамнӯъ будани меҳнати бачаҳо ва ҳадди ақалли синну сол барои қабул кардан ба кор

Истифодаи меҳнати бачаҳо ҳанӯз ҳам масъалаи доғи рӯз буд, vale Ҳукумат не барои таъмини волоияти қонун оид ба меҳнати бачаҳо ва не барои беҳтар кардани дастурамалҳои мавҷуда ба хотири таъмини шароити мусоид барои меҳнати бачаҳо кӯшиш ба ҳарҷ надодааст.

Ҳадди ақалли синни бача барои ба кор даромадан 16 аст, vale бо иҷозати иттифоқи қасабаи маҳаллӣ бача метавонад аз синни 15-солагӣ ба кор шурӯъ қунад. Тибқи қонун бачаҳои синни аз 18-сола поён ҳақ надоранд, ки дар як рӯз аз 6 соат ва дар як ҳафта аз 36 соат зиёд кор қунанд. Аз синни 7-солагӣ сар карда бачаҳо метавонанд дар корҳои ҳоҷагӣ ва саҳроӣ иштирок қунанд, vale ин меҳнат ҳамчун кӯмак ба аҳли оила арзёбӣ мегардад. Тезододи зиёди бачаҳои аз 10-сола поён дар бозорҳо кор мекарданд ва ё дар кӯчаҳо ба ҳариду фурӯш машғул буданд.

Иттифоқҳои қасаба барои ҳар як ҳабар оиди вайронкунии қонун ҳангоми ба коргирии ноболигон ҷавобгӯ мебошанд. Агар иттифоқи қасаба ва кордиҳанда ба як қарор омада натавонанд, пас ин қазия барои баррасӣ ба Прокуратураи генерали бароварда мешавад, ки он метавонад сардори корхонаро барои вайронкунии қонун ба маҳкама қашад. Дар ин муддат оиди вайронкунии қонун ниҳоят кам ҳабар расидааст, зоро кӯдакон аксаран ба хотири «кӯмак ба аҳли оила» кор мекарданд. Таъмини иҷрои қонунҳо оиди меҳнати кӯдакон ба зиммаи Прокуратураи генерали, Вазорати адлия, Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоӣ, Вазорати умури дохила ва соҳторҳои маҳалливу вилоятии ҳукуматии марбута гузошта шудааст.

Таҷрибаи даврони советӣ оиди бастани мактабу донишгоҳҳо ва ба саҳро баровардани донишҷӯён ҳанӯз ҳам давом дорад. Ба таҳмини СБМ (IOM) зиёда аз 40% ҳосили пахтаро донишҷӯён ҷамъ овардаанд; аз рӯи омори Бонки Ҷаҳонӣ бошад аз ҳашт кӯдак якеаш ба ҷои ба мактаб рафтган бо кор машғул мешавад.

Дар мамлакат ҳодисаҳои қочоқи кӯдакон ҷой доштанд (ниг. банди 5)

Ҳукумат ҳеч гуна сиёсати умумихалқӣ ва ё нақшай миллии пешгирий ва барҳам додани шаклҳои бадтарини меҳнати ноболигонро надорад.

д) Шароити мусоид барои меҳнат

Ҳадди ақалли расмии маош дар мамлакат ба 3.9 доллар (12 сомонӣ) баробар буда, он наметавонад зиндагии шоистаи меҳнаткашон ва аҳли оилаи онҳоро таъмин кунад. Ин маош бо маслиҳати Вазорати меҳнат ва ҳифзи иҷтимоӣ баъди гуфтушунид бо иттифоқҳои касаба аз ҷониби Президент муайян карда мешавад. Агарчанде ягон маълумоти расмие оиди сатҳи камбизоатӣ вучуд надошт, вале, бино ба маълумоти Бонки Ҷаҳонӣ, 64 фоизи аҳолии қиҷвар дар ҳолати қашшоқӣ зиндагӣ мекарданд (яъне ҳароҷоти рӯзмарраашон камтар аз 1 доллар ё 2.78 сомонӣ буд). Баъзе шореҳон бар он ақидаанд, ки барои берун шудан аз ҳолати таҳқиромези қашшоқӣ дар ш.Душанбе даромади моҳона сари ҳар кас набояд камтар аз 25 доллар (80 сомонӣ) бошад.

Ҳукумат проблемаи паст будани маошро эътироф мекунад ва онҳоеро, ки бо маоши ҳадди ақал заиндагӣ мекунанд, бо ҳарроҳ дасттирий менамояд. Баъзе аз корҳонаҳои давлативу ҳусусӣ коргарони худро бо ҳӯрок таъмин мекарданд ва ё ба онҳо дар шакли маҳсулоти худашон ҷубронпӯй медоданд, ки ин маҳсулотро коргарон сипас дар бозор мефурӯхтанд ва ё бо дигар маводи зарурӣ иваз мекарданд.

Қонун ҳафтаи кории 40-соатаро барои одамони синни аз 18-сола боло муайян кардааст. Барои меҳнати иловагӣ қонун пардоҳти музди иловагиро муайян кардааст, ки он барои 2 соати аввали кори иловагӣ дар ҳаҷми 1.5 маоши муайяншуда ва баъди он дар ҳаҷми 2 маоши муайяншуда мебошад. Пардоҳти музди меҳнати иловагӣ дар тамоми секторҳои иқтисодиёт ҷавобғӯи талабот набуд. Вазорати молия ҷиҳати молиявии иҷроиши қонуни меҳнатро назорат мекунад; Оҷонсии назорати молиявии назди дастгоҳи Президент барои назорати дигар ҷабҳаҳои ин қонун вазифадор аст.

Ҳукумат қоидаҳои техникаи бехатарӣ дар истеҳсолотро муайян кардааст, вале онҳо аз меъёрҳои қабулшудаи байналхалқӣ хеле ақиб мондаанду ба замми ин дар амал ҳам иҷро намешаванд.

Кумитаи давлатии назорати техникии назди Шӯрои вазирон барои дар амал татбиқ кардани стандартҳои қабулшудаи меҳнат ҷавобғӯ аст. Қонун иҷозат медиҳад, ки коргарон аз иҷрои кор дар шароити хатарнок даст қашанд ва ҳеч кас ҳақ надорад, ки барои ин онҳоро аз кор ронад. Вале дар амал ин қонун ба шакли бояду шояд риоя намегардид ва танҳо як төъдоди ками коргарон феълан аз он истифода бурдаанд.